

זכרונות אנליזה-אורה בורנסקי

1940-1943

מהדורה מורחבת ומעודכנת המתארת את תקופת הכשרות החלוץ
בגרמניה לפני השואה, במהלכה ועד לאחר מלחמת העולם השנייה

זכרונות אנליזה-אורה בורנסקי

1940-1943

מהדורה מורחבת ומעודכנת המתארת את תקופת הכשרות החלוץ
בגרמניה לפני השואה, במהלכה ועד לאחר מלחמת העולם השנייה

זכרונות אנליזה-אורה בורנסקי

1940-1943

מהדורה מורחבת ומעודכנת המתארת את תקופת הכשרות החלוץ בגרמניה לפני השואה, במהלכה ועד לאחר מלחמת העולם השנייה

תרגום מגרמנית לעברית – אלעזר (ארי) ליפינסקי
עיבודים ועריכה - יואב גד ואלעזר (ארי) ליפינסקי
מוציא לאור - יואב גד
מייסד קבוצת

"הכשרות החלוץ בגרמניה 1930-1947 – דור המשך"

© כל הזכויות שמורות ליואב גד Yoav Gad
טלפון: 08-9435983

ISBN 978-965-92948-1-7

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט כל חלק שהוא מהחומר הכלול בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט, אלא לאחר קבלת אישור מפורש, מראש ובכתב מאת יואב גד (או בעל זכויות באם יוסמך על ידו).

נדפס בישראל יוני 2021

מוקדש לזכרם ולכבודם של
הורי
הרב רט אהוד גרובלד
ועליזה (לוינשטיין) גרובלד,
אשר חינכו לשימור ולהנחלת המורשת
ולזכרם ולכבודם של
חברות, חברי ומדריכי הכשרות החלוץ בגרמניה
מ- 1938 עד 1947

תוכן העיניינים

פרק	עמוד
פתח דבר – יואב גד	7
אנליזה-אורה בורנסקי זכרונות 1940-1943	12
הסברים של מונחים עבריים	66
רשימת אנשים המוזכרים בספרה של אורה בורנסקי	69
רשימת מקומות המוזכרים בזכרונותיה של אורה בורנסקי	73
אודות ספר הזכרונות מאת ד"ר באל	75
נספחים חדשים של המהדורה המורחבת והמעודכנת	79
אודות אתרי ההכשרות נוינדורף וארנסדורף	91
והדמויות המרכזיות בתקופה במסגרות המוזכרות בעבר ובימינו	
רשימת אתרי אינטרנט אודות ההכשרה, הדמויות המרכזיות והאתרים המוזכרים בספר ובנספחים	112

פתח הדבר

חברים,

יבנה 1.6.2021

חוברת זו הינה תרגום מדויק לזיכרונות אשר כתבה בשפה הגרמנית מדריכה בהכשרת אהרנסדורף ונוינדורף, אנה בורנסקי. את החוברת שלה גיליתי לפני 3 שנים באקראי. בפגישה משותפת שלי ושל רעייתי נאווה עם ההיסטוריון הגרמני בנו פלסמן ורעייתו סטלה ביחד עם קריסטין מולר מהנהלת מוזיאון המרי בברלין, לצורך הצגת פעילותנו

המשותפת להנצחת ההכשרות היהודיות בגרמניה. מטרתנו הייתה לקיים תערוכה קבועה במוזיאון המרי. תוך כדי השיחה "שלפה" קריסטין את החוברת הקטנה והצהובה ואמרה שזה 'האורים והתומים' שלה בנושא ההכשרות. שאלתי מי כתב את החוברת, ונעניתי להפתעתי – "אנה בורנסקי". את אנה, חברת קיבוץ מעיין צבי, אני מכיר מגיל 6 – 7 והיום אני כבר בן 72, ומעולם לא ראיתי ולא שמעתי על החוברת. מסתבר שאנה כתבה את החוברת במאי 1945 בשווייץ במשך כמה חודשים. ההדפסה בגרמנית בוצעה באדיבות קיבוץ מעיין צבי בשנת 1970, ועותקים ממנו חולקו עם הקדשה קצרה של אנה בורנסקי לכול חברי הקבוצה (חניכים ומדריכים של ההכשרה). אנא אנליזה בורנסקי שימשה מורת דרך ("מאמא") לכל החניכות בהכשרות ארנסדורף ונוינדורף ובמחנה הריכוז אושוויץ, כולל ניהול טקסי החגים ככל שהתאפשר. בכך שימשה אנה בורנסקי דוגמה ומופת להנחלת ערכי המורשת והחינוך, כפי שחיה על פיהם והגשימה אותם מראשית התנדבותה כמדריכה בהכשרה בגרמניה ועד יומה האחרון בישראל. לכבוד הוא לנו להיות ממשיכי דרכה.

לא הורי וכמעט אף איש מדור "המייסדים" - מדור ההכשרות - לא ציין, הזכיר, או שיתף או סיפר...

זהו הסיפור שלנו! - כאן אנחנו נכנסים "לתמונה" - לחשוף, לגלות, לאסוף, לשמר, להנציח, ללמד, לקבץ את מירב החומר האפשרי המצוי בידי החברים והמשפחות ובארכיונים, לכדי בית עדות אחד, מרכזי, מוכר, נגיש. החלום – בית עדות, הנצחה ולימוד "בקיבוץ בוכנוואלד" שבנצר סרני. הנושא הועלה מספר פעמים בשלוש השנים האחרונות, בפורומים שונים, בפני אנשים שונים, כולל בעלי עניין ומזכירי קיבוץ נצר סרני. אנו מקווים להגיע אל מטרתנו למען ולכבוד הורינו שעברו דרך עתירת סכנות, ייסורים, תקווה וחלום להגשמה כחלוצים בא"י. היה זה עבורם, נערים ונערות, לא פשוט, לא טריוויאלי, לא מובן

מאיליו.... זה המעט אשר אנו חבים וחייבים לדור השואה והתקומה – ההורים שלנו.

עוד היום, אני מוצא פרטי מידע חדשים, דוקומנטים חדשים, תמונות וחברות של קו"ח של החברים, אנשים ומשפחות שהם חלק אינטגרלי של "הקבוצה" שלנו. ואין לזה סוף, כול יום מתגלים עוד ועוד נתונים, עובדות, סיפורים שידועים היו אז, אבל לא לנו... חובה עלינו לעשות זאת היום ובדחיפות, כול עוד החומר והעדים בהישג.

לדוגמא, מצאתי לאחרונה (בזמן הקורונה) בבידס ארגז מלא מסמכים, ראיונות, תמונות בהקשר של אבי, אהוד הרברט גרובלד, וההכשרות בהן היה והדריך – חומרים שלא הכרתי. כאשר אני אומר "לא הכרתי" אינני מבקר או מצביע על אף אחד. לא על אבי, לא על הורי, לא על חברי הקבוצה מההכשרה, לא עלי, לא עלינו. זו הייתה התקופה, לא דיברו ולא סיפרו... כך נהגו "כולם" ומסיבות שונות.

זו העובדה, וכיום - 76 שנים אחרי השחרור מהמחנות, זה צוו השעה - לאסוף, לחשוף, לשמר ולהפיץ.

אני עוקב אחר הנושא מגיל בר מצווה, בעקבות תמונה שקיבלתי כמתנה לבר המצווה ע"י יצחק שווייזנץ (שהיה מדריך ופעיל במרכז החלוץ בברלין) ובה כתב – "ליואב בר מצווה, שאל אביך ויגידך, דברים ל"ב, מרכז החלוץ בברלין 1941". במשך עשרות השנים אספתי והשלמתי מידע בעקיפין מאבא שלי. במסגרת בת המצווה של ביתי, במסע השורשים שלה והמסע לפולין בתיכון, התחלתי לכתוב את "החוברת" – "נושא החותם", סיפורו האישי של אבי אהוד (הרברט) גרובלד, ממנהיגי תנועת החלוץ בגרמניה.

הורי חינכו אותי לאחריות לקיחת יוזמה ומנהיגות, משימתיות והצטיינות ללא פשרות. מכאן גם ההחלטה להקים ולהוביל את הקבוצה של דור ההמשך, לשמר, לכבד, להנציח ולהנחיל את המורשת של הורינו – שהיו דור ההכשרות והחלוצים בנעוריהם בתקופת השואה.

בארבע השנים האחרונות אני פועל ביתר שאת, בנחישות ובשילוב כוחות עם ההיסטוריון בנו פלסמן ורעייתו החוקרת סטלה. ד"ר בטינה לדר (אמא של סטלה) הפיקה תכנית רדיו בפרנקפורט על סיפור ההכשרות בגרמניה ועל סיפורו האישי של אבי.

תודתי לבנו פלסמן המשמש לי שותף נאמן, משמעותי, יד ימין בהתוויית הדרך והביצוע, הקמת תערוכה של "ההכשרות היהודיות הציוניות בגרמניה" והצגתה בבית המושל בפוצדאם, בירת מדינת ברנדנבורג – אשר הוצגה בתאריך 2.3.2020.

תודה מיוחדת לארי ליפינסקי - חבר מרכזי וחשוב בקבוצה – העומד איתי בקשר יום יומי, לסיוע חשיבתי ומקורי, קידום נושאים, תרגום החוברת של אנה בורנסקי ופתיחת דפים באנציקלופדיה JEWIKI.NET, התחליף לויקיפדיה בגרמנית, אותה הקים ועורך כמו"ל ד"ר מיכאל קינטופ משוויץ הפועל נגד הכחשת השואה באופן הראוי להערכתנו העמוקה.

הערכה מיוחדת לד"ר הרברט פידלר, שבילדותו גר בשכנות להכשרת אהרנסדורף, ובבגרותו השקיע את כול זמנו ועולמו לאיסוף חומר על הכשרת אהרנסדורף והחניכים בגרמניה. בנוסף הגיע ד"ר פידלר לארץ ואסף מידע רב, הקים בלונדון ארכיון גדול ונגיש יחד עם אשתו רות וביתו מוניקה. ד"ר הרברט פידלר אשר הלך לעולמו בגיל 94 לפני כשנה, הקים אנדרטה באהרנסדורף שכותרתה "כול המציל נפש אחת מישראל כאילו הציל עולם שלם." (בעצם משפט שמקורו במשנה, מסכת סנהדרין פרק ד' משנה ה')

התברכנו וזכינו שארבעה מחניכי ההכשרה בגרמניה חיים ומספרים קורותיהם: פאולה שטרן (99), הילדה שמחה (98), אסתר בג'ראנו "קרימל" (98), אלי היימן 95.

אלי היימן, יבדל לחיים ארוכים (95) – חניך צעיר בהכשרה באהרנסדורף, בעל אומץ, כוח עמידה איתנה, חבר למופת, חלוץ ציוני למופת, "עתיר קרבות" וניצחונות, בעל חוש הומור וטוב לב, וכפי שהיה נוהג לומר לי במפגשים הרבים ביננו (וגם שושנה אשתו אמרה לו כך...) – "כשהייתי ילד הייתי מבוגר, כאשר בגרתי אני ילד". אלי משמש לי מורה, מנחה, מקור השראה, בעל מידע וידע רב, וחבר יקר מאוד - כאב הוא לי. עם אלי היימן יש לי שעות רבות של שיחות, הקלטות, צילומים ומפגשים, שלא יסולאו בפז.

הילדה שמחה, תבדל לחיים ארוכים (98) – הייתה במרכז העשייה והרוח החייה של אנשי ההכשרה עד עצם היום הזה. הילדה שמחה הגיעה בכוחות עצמה למרכז החלוץ בברלין בשנת 1940, ומשם להכשרה באהרנסדורף כנערה עם נעלי לק, שמלה וצמות. הילדה, הסכימה לבקשתי במסגרת המחקר וההנצחה, לפתוח את ליבה וראשה עם הזיכרון הפנומנאלי שלה. להילדה יכולת

הפנמה וניתוח מבריק שבאו לידי ביטוי בשעות רבות של שיחות וראיונות. ועל כך הערכה רבה.

רבות למדתי והשכלתי מהמפגשים הרבים עם חברי קבוצת ההכשרה לאורך השנים - בנצר סרני, במעין צבי, באירועים ובמפגשים פרטיים. יש לי ובי הערכה וגעגועים לכול אותם חברים שהיו לי "משפחה" קרובה ואמיתית. לא אציין שמות, אבל כולם ברגע זה מול עיני ובתוך ליבי.

הערכה והוקרה נתונה לחברי הקבוצה שלנו היום – דור ראשון, שני ושלישי, המונים היום מעל חמישים חברים. תודה מיוחדת שלוחה לחברים שסייעו באיסוף תמונות ותעודות אודות קורות חיי בני משפחותיהם מן ההכשרות ובאופן מיוחד לחברים שהשתתפו בכיסוי ההוצאות להפקת ספר מיוחד זה וביניהם אלי היימן, מיקי גרונסקי וגדי פז וגדעון לירון.

לפני שבוע (24.5.2021) נפגשתי עם הילדה שמחה בקיבוץ נצר סרני. הבאתי לה שי מברלין עם הקדשה – ספר מבית הספר שלה מהתיכון בגרוס המבורגר שטראסה. שוחחנו רבות, מעל שעתיים. אחד מהדברים שציינה הילדה, שמה שהחזיק אותם במחנות היה דווקא הרוח והחוסן הנפשי, רבות בזכות ההכנה שעשו המדריכים בהכשרה, כולל הלימודים, השיעורים, אהבת א"י ושירה, והסיסמא "אחד בעד כולם וכולם בעד אחד". החברים נשבעו שבבוא היום יספרו ויזכרו את כולם. היה להם מנהג לאורך כול הזמן, גם במחנות, להזכיר "בעונג שבת" את כול החברים כולל את אלה "שהלכו לדרכם...", וכך התחייבו בשבועה בטרם יצאו לטרנספורט מנויינדורף לאושוויץ בעת המיפקד והורדת הדגל - דגל ישראל. דגל זה אבא שלי, אהוד הרברט גרובלד – המדריך האחראי בנויינדורף - גזר לשנים עשר חלקים וחילק בחלוקה מושכלת למדריכים – ביום 19.4.1943.

מסתבר שלחלום, לכוח המחשבה והרצון, לחוסן הנפשי – יש ערך ומשמעות לא פחותה מאשר לחוסן הגופני, וחלום לפעמים מזין יותר מפרוסת לחם. אין כוונתי להמעיט כהוא זה בקשיים האל-אנושיים שהיו החברים והחברות נידונים להתמודד עמם במחנות הריכוז.

חברי הקבוצה, החלוצים אנשי ההכשרות, ההורים שלנו, קיימו לאורך השנים מפגשים רבים, אישיים וקבוצתיים, הם היו משפחה. בד"כ המפגשים היו בקיבוץ נצר סרני ובקיבוץ מעין צבי. עד מבצע לכידתו של אדולף אייכמן ב 1960 – לא דיברו. משנות השישים הראשונות, רוח חדשה של "השואה והגבורה" של

ניצולים שורדים ולוחמים גיבורים – החלו להיפתח, לדבר, לספר, לכתוב אף כי במשורה. היו מספר כנסים של חברי הקבוצה : במעין צבי בשנת 1963, בנצר סרני בשנת 1965, צעדת השלום ביער הקדושים בשנת 1965 בנוכחות יו"ר הכנסת קדיש לוז ומרדכי איש שלום ראש עיריית ירושלים, והיה מפגש מכון וחשוב בשנת 1985 בנצר סרני – "מי היה מאמין" . במפגש זה הוענקה לכול חבר החוברת "מי היה מאמין". לאחר מכן פחתו המפגשים ורק בשנת 1994, יום ההולדת 80 של אבי, התכנסו השורדים וכך גם בשנת 2004 ביום הולדתו התשעים.

כעת הגענו להחזיר ולחדש עטרה ליושנה. המפגש הזה היום בנצר סרני – 19.6.2021, מהווה אבן דרך בגיבוש הקבוצה וקביעת דרכה. מטרת המפגש לחדש את הקשר וללכד את השורות, לפרט ולחדד את המטרות והיעדים לקבוצה, לשזור את הדור הראשון, השני והשלישי למקשה אחת. כפי שנהגו במפגש נצר בשנת 1985, גם במפגש זה מוענקת החוברת המתורגמת במהדורה מורחבת ומעודכנת "אנה בורניסקי – זיכרונות 1943-1945" לכול אחד מחברי קבוצתנו.

יש עוד יעדים ומטרות רבות ומתמשכות לקבוצה, הן בארץ והן בגרמניה – איסוף חומרים ודוקומנטים מחברי הקבוצה, ממוזיאונים בארץ ובחו"ל. הקמת בית מורשת שמטרתו - בניית ארכיון, בית עדות ללימוד ולהדרכת קבוצות נוער, מקום מחקר לאנשים מהארץ ומחו"ל, קיום סמינריונים והרצאות בנושא השואה בכולל ובנושא ההכשרות והחלוצים בפרט. המקום הטבעי והמועדף הינו על הגבעה "בקיבוץ בוכנוואלד" שבקיבוץ נצר סרני, שחלק גדול מחניכי ההכשרות של החלוץ בגרמניה הגיעו אל המקום (בעבר חוות שפון, מ 1917 מפקדת הגנרל אלנבי). יום הקמת הקבוץ במקום – 18.6.1948 בדיוק לפני 73 שנים, מועד המפגש שלנו. קבוצת "דור המשך להכשרות החלוץ בגרמניה בתקופת השואה" מתכנסת ביום 19.6.2021 גם לציון יום השנה להקמת "קיבוץ בוכנוואלד", אשר הפך בשנת 1952 לקיבוץ נצר סרני.

עוד במסגרת היעדים והמטרות - מחקר ואיסוף מידע על ההכשרות בגרמניה, כולל קשר הדוק עם ההכשרות אהרנסדורף ונויינדורף, אשר ישמשו כאתרי שימור ומורשת, שם יוקם מוזיאון ומקום לימוד ועבודה חקלאית לנוער מהאזור כולל ממדינת ברנדנבורג וברלין.

בברכה ודרך צלחה,

יואב גד, יבנה 1.6.2021

מייסד קבוצת "דור המשך להכשרות החלוץ בגרמניה".

זכרונות אנליזה-אורה בורנסקי

1940-1943

תרגום מגרמנית לעברית: אלעזר (ארי) ליפינסקי
זכויות הגרסה העברית: © יואב גד Yoav Gad

הקדמה

הזיכרונות שלפנינו נכתבו כבר לפני 25 שנים.
ודאי יש חוויות דרמטיות יותר מהזמנים הללו, והן נשמרו גם
על ידי אחרים בצורה אומנותית רבת ערך יותר.
הרשימות האלו מעולם לא התיימרו להיות בעלות ערך
ספרותי. הן שימשו בראש ובראשונה לשלוש מטרות:
לעזור לי להתמודד מעט טוב יותר עם החוויות בתקופה זאת,
- להגיש דין וחשבון לאנשים האחראים של תנועת
הנוער שלנו באשר לגורל קבוצתנו
- ולמנוע את דעיכת זיכרון חברינו למסע אשר נהרגו
בדרכים.
באם הייתה לי היום האפשרות לכתוב פעם נוספת – הייתי
אולי כותבת על חוויות אחרות ובצורה אחרת.
אבל דבר אחד הוא וודאי: היום כבעבר כל מה שנכתב
הינו מוקדש
לזיכרון
החברים שלנו.

אורה אלוני- בורנסקי
קבוצת מעיין צבי
פברואר 1970,
ישראל

"קרויטרקומנדו" / "קומנדו עשבי תבלין"

(איסוף סירפדים)

וגם בשנה זאת
פורחים שוב פרחי הלילך
ועצים לבנים ניצבים
על שדה ירק מבצבץ,
בשפת הבור מוצאת את
את הסיגליות הראשונות מחדש –
אז אין את יכולה
להתחמק מהחלום הזה:
את חופשיה לחלוטין!
חופשיה יותר מאי פעם בעבר.
ואת עדיין בבעלות הכל,
מה שכל אחד מאיתנו כעת איבד. –
כך את שוכבת במורד כר הדשא –
אולי את לבד לגמרי,
או האם את מעדיפה
לאורך כל הקיץ
להיות עם האיש, אותו אהבת,
להיות שם –
את חולמת
ואז בדיוק
גילית פיסת אושר,
כאשר קול הפקודה מעיר אותך שם בכאב.
את מועדת חזרה לתוך השורה שלך
וידעת, שכעת את אסירה.
ואת מתפלאת, כמה מהר תמיד
קיום כה חסר תקווה
נשכח.

אושוויץ, מאי 1943

חנוכה 1943. – הערב האחרון. כבר לפני שהלכנו לישון בדילי הנרות אשר הצבנו והדלקנו על המנורה¹ (הכוונה לחנוכייה) שלנו, שהייתה מקרש של מיטה, עם תושבות מגלילי בד שהורכבו עליה, כבר היו כבויים. כולם ישנים. מבחוץ שומעים ברווחי זמן קבועים את צעדי השומרים, מדי פעם נביחות של כלבים, מדי פעם ירייה. – וכעת יש עלי לשמור על אור (נר) חדש. הדלקנו אותו יחדיו, אנו שבע חברות², אלו אשר נותרו. כאשר הדלקנו את הנרות שרנו חרישית את "שירת הנוער", השיר האהוב של אלפרד. וכעת אנו בשמירה מחליפות אחת את השנייה בלילה זה, אשר יוקדש עבורנו תמיד לזכרו של חברנו² אלפרד זלבינגר, בלילה שלאחר היום האחרון של חנוכה. תלינו שמיכה לפני הנר, וכך אנו מבודדים מכל מה שנמצא בחוץ – כל כך מרוחקים מהמציאות הזאת של מחנה הריכוז אושוויץ, אשר כמעט שוכחים אותה. עד כמה שחייבים להיות זהירים עם האור הזה. הרי הייתה יכולה לבוא זקנת הבלוק, או אפילו השומרת. אבל אני לא חושבת על כך. – לאחר הדלקת הנר דקלמתי לחברות פעם נוספת את הדקלום אשר ארנו נדל כתב לנו או אז:

אוה, זרם דמעותינו הניגר ללא הפסק!
אומרים זאת בקלות: הוא עמד, גיבור, לפני הירייה!

7

דמות בן אנוש אחד, הותוותה על ידו ממעמקים!

מוח של בן אדם אחד, נעשה מן המוח שלו!

(האותיות הגדולות נהוגות כרמז לדימוי שכביכול הכוונה למוחו של הבורא, כמקובל בכתבי תנ"ך בגרמנית.)

יצחק אחד, גדליה אחד, - בלתי נשכח!
קורבן אחד, לכאבנו הבלתי ישוער!
השבעו אחים, לעולם לא עוד לחגוג, לעולם לא עוד מנוחה!
ולצום עוד יום אחד, שישי בשנה!

נאדל, - הזקן הזה, המאמין הילדותי, המשורר-צייר-מוסיקאי היהודי -, הכיר את אלפרד, הכיר אותנו, ידע עד כמה היינו תלויים באלפרד, ושלח לנו לאחר שקיבלנו את הידיעה על רצח אלפרד את השורות הללו. וכעת אני יושבת לבד במשמרת השמירה שלי ונזכרת.

היה זה חנוכה האחרון לפני שנה, אשר אותו עוד חגגה כל החברה³ בנוינדורף ביחד. אבל לא הייתה כלל אווירת חג אמיתית – מסביבנו היו בכל מקום מאורעות הסתה, פחד. מכרים, חברים, הורים גורשו, כמעט כל יום הגיעה ידיעה חדשה מפחידה מברלין. וכעת מזה מספר ימים חוסר הוודאות הזה באשר לגורלו של אלפרד. תמיד בחודשים האחרונים היה צריך לחשוש לגביו, שוב ושוב אנשים אשר עבדו ב-ה.א.י.ר. (Reichsvereinigung - ההתאחדות הארצית של היהודים ברייך, שהוקמה ע"י הנאצים ב-1939) נלקחו לגירוש. אבל ביסודו של דבר קווינו בכל זאת שלא היה יכול לקרות לו שוב דבר. הוא היה כל כך שקט וכל כך בטוח. והיה בו כוח חיים בלתי יאומן. על מנת להירגע אפשר היה כל יום לטלפן פעם אחת לקאנט שטראסה ולהחליף עימו כמה מילים. גם בכדי שהוא ידע כי הם שם בחוץ, על האי, חושבים עליו. – עד אשר יום אחד, ככה בתחילת דצמבר הגיעה ההודעה: "לא ניתן לדבר עם מר זלביגר". תחילה הלם קטן. לאחר מכן אמרנו לעצמנו: יש לו ודאי איזו ישיבה. אבל ביום שלאחר מכן

שוב אותה ההודעה. אולי הוא חולה, אולי נשאר בבית. וביום השלישי: כן בוודאי, הוא חולה. – אבל מדוע איננו כותב, מדוע אף אחד מהחברים בברלין לא מודיע? הם חייבים הרי לדעת שאנו לא שקטים. – טלפון מסקאבי: האם שמעתם משהו מאלפרד? טלפון לפאדרבורן: האם שמעתם משהו מאלפרד? – וסוף סוף מברלין, בזהירות על פי הקוד, ההודעה כי אלפרד נלקח למאסר על ידי הגסטאפו מזה ארבעה ימים. יחד עמו עוד מספר עובדים של ה-ה.א.י.ר., בסך הכל הם עשרים. הם ככל הנראה נמצאים בבית המעצר המשטרתי באלכסנדר פלאץ. אולי יפנו אותם משם, אולי גם... לא, לא בא בחשבון, לאלפרד לא יכול לקרות מאומה. כך כותבים גלויות מרגיעות לברלין, לסוניה, אשר כך באופן בלתי אמצעי סובלת כנראה הכי הרבה, - לאקה, אשתו של אלפרד. כעת נופל משא כל העבודה וכל האחריות על סוניה. ואנו יושבים כאן בחוץ, לא יכולים לעזור במאומה, רק מקווים וממתינים. ובאווירה זו אנו חוגגים את חנוכה. הפעם אין זה חג של שמחה ושל אורות. בערב האחרון אנו מדברים על המנורה (הכוונה לחנוכייה) הישנה מאהרנסדורף. כל קבוצה אשר יצאה לעליה⁴ מאהרנסדורף לקחה עמה חלק אחד מכך לארץ⁵. את (החלק) האחרון אלפרד שמר עבורנו. אולי לא נוכל לקבל אותו יותר. – אז אנו מוכרחים בעצמנו, כמו שאנו עומדים כאן, להיות החלק האחרון של החנוכייה. זהו שוב משא הנוסף להתחייבויותינו, אותן עלינו לשאת. ואשר הן נושאות אותנו. שלושה ימים מאוחר יותר הגיעה הידיעה, שהוריו של אלפרד ואשתו נצטוו להגיע למחנה הכינוס "רחוב המבורגר שטראסה הגדול". לשם פינוי/גירוש משותף? לוקחים נשימה קטנה. ויום אחד מאוחר יותר

אנו יודעים, שהטרנספורט יצא לדרך ללא אלפרד. מסכנה אקה המסכנה – על ידי כך בעצם חייה פסקו, היות והיא חיה רק למען אלפרד, על ידי אלפרד. – והאמא שלו יום אחר יום, בכל שעה קראה בקול בכל צלצול בדלת: הוא בא! – אבל הוא לא חזר. שנים עשר מתוך עשרים העצורים הגיעו גם לפינוי/גירוש, שמונת האחרים נלקחו ככל הנראה תחילה לזכסנהאוזן ואז שם – או בלישטרפלדה – נרצחו בירייה. ביניהם היה אלפרד. – אנו קיבלנו את הידיעה כמה ימים מאוחר יותר, - כמעט בו זמנית גם מכתב מאת החברים² בברלין, אשר היה צעקה אחת גדולה, - ושיחת טלפון רישמית של ה-ה.א.י.ר. – אנו קוראים לחברה שלנו להתכנס למפקד⁶, אנו רק מזמזמים חרישית את "שירת הנוער", - איש אינו יכול לדבר, זה גם לא נחוץ. רק נותנים את היד זה לזה. לא נודע לנו לעולם היום המדויק של הרצח, - עבורנו זהו היום לאחר חנוכה, בו אנו מדליקים את נר הזיכרון. – אף עתה זה שוב כאן, חרוט חזק כמו בימים הראשונים הללו, צליל מונוטוני, החוזר על עצמו במהירות, כמעט כמו סימן ההפסקה של איזו תחנת שידור, - אשר הולם בראשי כפטיש, היות וכל החושים אינם מסוגלים לתפוס זאת: אלפרד נרצח! סוניה כותבת לנו מברלין על ה-יזכור⁷, אשר הם עשו שם, הכתב שלה נהיה תוך ימים ספורים חולה לגמרי. הם קראו לו את המילים לזכרו: "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני".⁸ זה מילא את חייו ובעוד אני כעת עומדת בשמירה, אני יודעת, שאני אעביר הלאה את האימרה הזאת לחברות שלי בתור מילת המוטו עבור לילה זה.

למה בעצם לא הלך אלפרד לעליה? רק היות והוא ידע שאת העבודה הזאת אשר בה הוא החל, הוא חייב

היה להביא לכלל סיום – מבלי להתחשב כיצד יראה הסוף. – לא נותר אף בן אדם יותר, אף לא אחד שהיה בעל אישיות מספקת על מנת למלא את התפקיד הזה. הוא עצמו אמנם תמיד אמר: ניתן להחליף כל אדם, אבל הוא ראה תמיד, כיצד כל העבודה הפכה ליותר ויותר מרוכזת, כל הזמן היו פחות אנשים בנמצא אשר לקחו על עצמם לשאת את המשא הזה. (היות וזה אכן היה משא, ומאוחר יותר אף סכנה. הוא בוודאי היה ער לכך, למרות שאמר בשקט ובביטחון שלו: "לי לא יכול לקרות מאומה!") גם לא היה אף אחד אשר היה לו את המעמד הזה מול הרשויות, כמוהו, ותוך כך תמיד מחדש החום האישי כלפי כל חבר בודד אשר היה להתפעל ממנו. – הוא היה אח מבוגר עבור כולנו, וגם החברים אשר היו אצלו בפעם הראשונה התפלאו, עד כמה בקלות ניתן היה לספר לו הכל! – עד כמה היה החדר ברחוב מיינקה שטראסה מקור של שקט של תחושת בטחון – כאשר ישבו ככה מולו. אז באו האדונים מהרשויות והוא עמד מולם בעליונות בולטת. וכאשר הם הסתלקו אז הפך האלפרד המרשים כל כך בבת אחת לנער קטן, אשר שיחק בקרקס עם החיות הזעירות מזכוכית ומעץ אשר היו מונחות על שולחנו. – הוא גם שיחק איתן כאשר רחוב מיינקה שטראסה כבר היה מפורק והוא ישב בחדרון דל ביותר ברחוב קאנט שטראסה בתוך ה-ה.א.י.ר.. אבל הוא נראה תוך כך מאוד חיוור ומותש מעייפות. מסביב הכל כבר התפוצץ. אנו ביקשנו והתחננו שהוא יבוא אלינו לנוינדורף, ושיותר על העבודה המרכזית. היה זה בלתי הגיוני לקחת על עצמו את הסכנה הזאת. כי שם בחוץ היה בכל זאת בטוח יחסית. לא, הוא טען, - כל עוד יש לי את האפשרות להישאר כאן, אני חייב לעשות זאת! אני חייב להיות על

משמרת, והיא כאן באמצע החידלון. – תוך כדי כך היה לו גם אישית דווקא בשנים האחרונות הצורך החזק לחיות בתוך חברה. מעולם לא ראיתי אותו כל כך שמח וכמעט מאושר, כמו בארבעת הימים אשר הוא היה בשבועות⁹ 1941 באהרנסדורף. החברה שלנו שם הייתה אז קטנה, הרוב כבר הלך מראש לנוינדורף. להיכן שאנו כולנו היינו חייבים ללכת לאחר הפירוק של אהרנסדורף. היו אלה ימי קיץ נהדרים. אנחנו שכבנו מהבוקר עד הערב על "הר העגבניות" בשמש, נגנו בגראמפון, שרנו וסיפרנו לעצמנו סיפורים. ואלפרד באמצע הכל. אם לא היה לו בדיוק חשק לרכב על אופניים ישנים חצי מקולקלים לאורך דרך היער עד ללול התרנגולות – הלך וחזור, או אם הוא האמין שאף אחד לא רואה זאת אז תלש בגינה קצת ראשי לפת. וכל ערב כאשר החשיך, הוא ישב איתנו ביחד ושר. היו לו ככה את השירים המועדפים עליו, "פיקולומיני" למשל. אבל באם זה החשיך עוד יותר, אז הגיעו השירים "שלנו" ואנו הדלקנו נר (כולנו קצת מבושות לגבי הסוג הזה של רומנטיקה) וגלשנו מהכיסאות למטה על הריצפה ו-"אנו השתופפנו שוב מסביב לגחלים הלוחשות!" – ומאוחר יותר כאשר הצעירים יותר כבר הלכו לישון, רקמנו תוכניות לעתיד. אלפרד קיווה אז שיהיה אפשר להחזיק את אהרנסדורף בתור קיבוץ¹⁰. חברה קטנה מאוד של המבוגרים יותר, אליה אקה והוא היו אמורים להשתייך, הייתה צריכה לחיות שם עד אשר תסתיים המלחמה. והוא ידע הרי טוב מאוד כי הוא לא יעזוב את מקומו ותפקידו בברלין. הוא נשאר גם כאשר כל החברה שלנו אז כבר הייתה בנוינדורף, כפי שאנו ניסחנו זאת אז ביחד: "אלפרד זלביגר, חבר בחברת נוינדורף

בעבודת חוץ". והיה עבורנו תמיד: ראש הנהגה של הברית שלנו, מזכיר של החלוץ.¹¹

עד כמה שאלפרד היה קשור לאהרנסדורף! – כאשר המקום ניתן חזרה לבעלים המקורי ביום 1 אוקטובר 1941, הוא הגיע בערב לפני זה (לכאן). הוא הגיע מאוחר, סידרנו את האוכל, - אבל לא יכולתי למצוא אותו בשום מקום. רק כאשר רציתי לרדת למטה לחצר גיליתי שהוא ישב לגמרי בשקט למעלה על המדרגה העליונה של המדרגות החיצוניות אשר הובילו מהמטבח למטה. כאשר הוא ראה אותי, אמר לי: "בואי, שבי כאן." כך ישבנו שם שעות ארוכות. הוא סיפר לי על אהרנסדורף הישנה, כפי שנראתה אצל הא. וי. ואצל מרטין הירש. אז היינו שוב בשקט ממושך – ואני הרגשתי שהוא נפרד מהרבה דברים.

וכעת עולה בזיכרוני שוב אותו הלילה כאשר הוא הגיע לכאן החוצה (מברלין לחוזה), זה כנראה היה במרס 1941, על מנת לספר לחברה במפקד על הגורל של ס.ה. 7.¹² גם אז באותו הלילה הלכנו בשתיקה אחד ליד השני הלך וחזור הרבה זמן.

מוזר כמה רך האיש החזק הזה היה. בפאדברון חבר נהרג מעץ שנפל בעת כריתת עצים, חבר הרי ארדל, אשר כל אחד חיבב. אנו עוד לא ידענו על כך מאומה.

שבועיים רצופים היה אלפרד אצלנו בסוף השבוע. כל פעם הוא אמר, כאשר הוא בא: "אני מוכרח להגיד לך עוד משהו מיוחד." באם שאלתי אותו לכך, הוא אמר: "כאשר אסע מפה!" כאשר הזכרתי לו זאת בעת הפרידה, הוא אמר: "בשבוע הבא אומר לך זאת בוודאות!" ולאחרונה כאשר לא הרפיתי ממנו יותר, הוא אמר: "לכי לאקה, היא תספר לך את זה." ואקה סיפרה לי אז על מותו של הרי ועד כמה אלפרד סבל מכך.

בדיל הנר נשרף כמעט לגמרי, אני מוכרחה להדליק באמצעותו אחד חדש. – הגיע גם הזמן, אני צריכה להעיר את החברה הבאה. הלהבה כעת כבר שוב צלולה לגמרי. אני אמסור הלאה את מילת המוטו שלך, אלפרד, אנו ננצור זאת היטב עבורך!
אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני!

14

יש לספר הרבה מאוד על העבודה והחיים אותם ניהלנו בשנים האחרונות. לאו דווקא בגלל שזה היה חשוב במיוחד עבור הכלל – אבל אני מאמינה, שחייבים להגיש דין וחשבון. פירוש הדבר, שאני בגלל שאני כנראה היחידה אשר נשארה ויכולה להשיג אתכם, ומוכרחה להגיש לכם החברים האחראים את הדין וחשבון על כך מה שאירע לאנשים שלנו. זו לא יכולה להיות סקירה ממצה, גם עוד אין לי את השקט שהיה נחוץ לתיאור מסודר, - אני רק יכולה לנסות להעלות על הכתב את מה שעולה כרגע בזיכרוני. ואני אסירת תודה עבור זאת שאתם כאן, חברים, ושאני יודעת שדפים אלה יגיעו לידכם. אתם כנראה כבר תדעו על כל המשא הכבד אשר אנו סחבנו בשנים האחרונות. התודעה הזאת שפעם אחת אני אצטרך לעמוד בפניכם על מנת לדווח לכם על ההתחייבות אותה לקחנו על עצמנו, דחפה אותי להמשיך קדימה והחזיקה אותי בשנים הללו. זה שאנחנו לא יכולנו למלא את ההתחייבות כל כך, כפי שזה היה צריך להיות, זה היה נעוץ בכך שכוחותינו נחלשו והנסיבות – או הגורל – היו חזקים יותר. – אנחנו לא ראינו הרבה מה שהיינו חייבים לראות! זה או אחר אולי היה ניצל באם לא היינו כל כך עיוורים. – אבל עד כמה שתהיה אשמתנו גדולה דבר אחד בטוח ואתם גם תאמינו לכך: הכל

מה שעשינו או אשר לא עשינו, זה נעשה באמונה שלמה בנכונות הדרך שלנו ובעבור השגת (במקור בגרמנית כתוב כנראה עקב טעות כתיב „Reinhaltung“ „ניקיון“ במקום „Einhaltung“ „השגת“) המטרה שלנו.

החברים של המרכז¹³, אלפרד ולודביג, מתים. את קורט וסוניה לא ניתן יותר למצוא. הרברט נמצא היכן שהוא בגרמניה. המדריכים¹⁴ משלושת החברות האחרונות של החלוץ בגרמניה, פאדרבורן, נוינדורף ושטקלסדורף, מתים או אבדו. אני היחידה אשר יכולה לדבר אליכם ואני חייבת לעשות זאת בשמם של כולם. זאת משימה גדולה וקשה, אבל אתם, חברים, תעזרו לי על ידי הבנתכם.

היה זה ספטמבר 1940. ה-ס.ה. 7 הלכה ועזבה, ועימה גם מחברי המרכז הנס ונדל, אריך פרנק, היינץ שוורצנץ. – כפי שדובר איתם כבר קודם לכן, קיבלו על עצמם את העבודה בברלין לצד אלפרד: קורט זילברפניג (עבור החברות הדתיות), ולודביג קוטנר והרברט גרובלד. לצדם סוניה. – עבור ולודביג הייתה זאת אז החלטה נורא קשה. הוא היה מוכרח לותר על חייו בחברה בפאדרבורן וללכת לברלין. פרוש הדבר היה עבורו גם הפרידה משני ילדיו, אשר הוא היה קשור אליהם חזק מאוד. זאת הייתה מועצה¹⁵ בחוג מצומצם מאוד בחוץ אצלנו באהרנסדורף, כאשר הוחלט על הדברים האלה. ולודביג התנגד לכך בכל כוחו ועם כל כושר הדיבור הרהוט שלו כנגד המצב החדש הזה. אבל החברים הציגו בפניו בצורה כה משכנעת שהוא חייב לקחת על עצמו את העבודה הזאת בברלין על מנת לסייע לאלפרד, עד אשר הוא נתן הסכמתו עם דמעות בעיניים.

אז אף אחד מאתנו לא היה יכול לראות מראש באיזו מהירות האירועים ימשיכו להתפתח

וכי כל ההחלטות אשר החלטנו יתהפכו על פיהן מחדש תוך זמן קצר מאוד. אמנם לא ניתן היה עדיין לחזות עוד שום דבר, אבל היו חייבים בכל זאת לנחש לקראת איזו קטסטרופה כל המתרחש הוביל. אבל היות והיו חסרי ישע לגמרי וברובע הקטן הזה כמעט לא היה משהו שהיה אפשר לעשות, לא נותר אלא לעשות את העבודה ולהמשיך כך, כאילו זה יהיה לעולם ועד. פשוט לא היו באף מקום בטחונות, גם לא בדברים השליליים. היינו חייבים לקוות כל עוד ניתן. היום אני יודעת איזו שגיאה הייתה זאת, מדיניות "הכאילו" – אבל היה מדובר לתת לחברים שלנו בכל ההמולה והעולם שנהרס, אשר הקיף אותם, את ההרגשה של נקודה אחת בטוחה. על כן הייתה הסיסמה כל פעם מחדש:

"לא השתנה אצלנו שום דבר!"

באיזו רצינות נדונה אז השאלה של החיבור אל ה-ה.א.י.ר.. הרבה דברים היו יכולים להיות פשוטים יותר מנהלתית לו היו לנו אפשרויות השפעה חזקות יותר – אבל אנו כל כך לא אוהבים לוותר על משהו מן העצמאות שלנו. כך ניסו כל הזמן, כל עוד שזה עבד, לדחות את החיבור הזה. – האירוע הגדול המשותף האחרון היה סמינר בברלין עבור בערך שישים חברים צעירים יותר ובוגרים יותר, אני חושבת למשך שישה שבועות. – הסוואנו את זאת אז בתור מחזור הדרכת הסבה בלימודים. – זה היה בפברואר – אפריל 1941. אז היו כבר חייבים למצוא צורה של שיתוף פעולה עם ה-ה.א.י.ר., אשר נקבעה על ידי שני הצדדים בחוזה, - היות והנסיבות החיצוניות לא איפשרו יותר עבודה עצמאית של משרד פלשתינה, אשר עד לאותו

הזמן הכשיר חוקית את החלוץ. – אלפרד שולב לתוך מחלקת כוח אדם של ה-ה.א.י.ר., לודביג והרברט לאגף לבתי ספר.

17

עוד פעם אחת נצנוץ אחרון של החיים היהודים הרשמיים בתערוכה שאורגנה יחסית בקנה מידה גדול בשם "עבודה יהודית", אליה המפעלים הפרטניים להסבה מקצועית של ה-ה.א.י.ר. סיפקו חומר עשיר, בעיקר בתחום עבודות מלאכת יד. ל-החלוץ היה תא תצוגה גדול משלו עם דגמים של קיבוצי¹⁶ ההכשרה הפרטניים ושורה של תמונות יפות שנבחרו על הארץ*.

* (המונח "ארץ" משמש בספר במובן של "ארץ ישראל")

ואז הכל התרחש מהר מאוד עם הפירוק של המוסדות היהודים. – על ה-ה.א.י.ר. הוטלו מגבלות כספיות קשות מאוד. היה צורך להכיר בכך כי מצד זה לא יתאפשר יותר לשלוח תרומה לשימור קיבוצי ההכשרה. על מפעלי ההסבה המקצועית, אורט וכדומה נאסר להמשיך ולהתקיים. האם היה זה גם הסוף של ההכשרות? האם היה זה אולי "נקודת השעה שתים עשרה"? בכל מועצה במשך השנה האחרונה נשאלה השאלה: מתי יגיע המועד לכך? וכל פעם ענינו על השאלה לעצמנו: עוד לא, זה עדיין רק חמש דקות לפני שתים עשרה. ועד כמה שהבטחה זו גם הייתה יכולה להיות טובה לעת ההיא, בסופו של דבר הייתה זאת החמצה, כאשר עתה באמת הייתה השעה שתים עשרה. ובתוך כך היינו בהכרה מלאה כי אנו נקלענו לתוך משהו שהוא מעין רגע היסטורי. שוב ושוב אמר לנו אלפרד: חברים, אנו חווים היסטוריה, ואנו חייבים לעמוד בכך!

עקב כך אנו לא נוותר לגמרי על ההכשרות שלנו! אנו ננסה הכל על מנת לקיים את התנאים החיצוניים לעבודה חלוצית. אולי יכולים החברים שלנו להשתתף בגיוס עבודה לבניית האוטובאן של הרייך. זה יהיה קשה מאוד אבל הרוב מוכן לכך. עם זאת היה

18

אז בכל זאת כבר גם סכסוך די קשה בין המבוגרים יותר ב-וינקל וסקאבי – אשר לא הסכימו מייד לגלות נכונות, כאשר השאלה הזאת הועלתה וההדרכה¹⁷ דרשה מהם שגם הם חייבים להחליט ללא תנאי אפילו תאורטית על היפרדות מהחברות (במובן קבוצות חברתיות) שלהם ומהחברות (במובן ידידות) שלהם. על סמך ויכוח זה הוצא מספר נכבד של חברים אל מחוץ להחלוץ ואחרים יצאו בעצמם. –

שאלות אלה היו באמת רק תיאורטיות, כי במציאות היו חייבים למצוא פתרון אחר לקיום הקיבוצים. ומצאו את (הפתרון) הבא: קיבוצי ההכשרה, אשר היו מסוגלים לכך, אמורים היו לנסות להעמיד את עצמם לרשות גיוסי העבודה (קצת מאוחר יותר הרי אילצו לכך את כל המפעלים) על מנת לקיים את עצמם מן ההכנסה. עבודה זאת יכלה עם זאת להתבצע רק על ידי הבוגרים יותר והחזקים ביותר של עליית הנער (יו-אל¹⁸) ורק שם, היכן שהמצב של הקמת הקיבוץ איפשר את התנאים המקדימים להסבה שכזאת. – היה הכרחי לבחור בקפידה רבה מבין החברים, כל אחד ואחד היה חייב להיות מודע לכובד ההחלטה ומשמעותה ארוכת הטווח של הדרך שנבחרה. – הכל היה חייב להתקבל בהחלטה מהירה ולהיות מטופל, על מנת שהיה מתאפשר להעמיד את הרשויות בפני עובדה מוגמרת. – לאחר שינויי אירגון והתאמות שונות במרוצת חודשי הקיץ של 1941 נוצר אז המצב הבא:

החברים נאספו בעיקר בשלוש נקודות: 1. בפאדרבורן עם לודביג קוטר בתור ראש הדרכה החברים של קיבוץ מאוחד¹⁹. – הם מועסקים בגיוס עבודה של העיר פאדרבורן בעיקר באיסוף אשפה וניקוי רחובות. – חוץ מזה יש

19

שם קבוצת חברים קטנה של מ. ה.²⁰ בסך הכל היו אלה אולי 150 איש שם. 2. בשטקלסדורף עם קורט זילברפניג בתור ראש הדרכה החברים של כל הזרמים הדתיים. הם עבדו בחלקם בחקלאות של המפעל, בחלקם במפעלים אופטיים. גם כאן אולי 150 חברים. (אני חייבת לכתוב את המספרים הללו ללא כל אסמכתאות, ייתכן ואני טועה.) בנוינדורף, לצד צוות העובדים המקורי, אלו העוברים הסבה של ה-ה.א.י.ר., וקבוצה אחת שפוננו/גורשו משניידמוהל, אשר בינתיים הודות ליוזמה של מרטין גרסון, בעיקר יכלו להינצל מגירוש לטראסנפורט למזרח על ידי מגורים בחווה, - החברים של שלושת קיבוצי עליית הנוער של מ. ה. (אהרנסדורף, האבלברג, ייסן). בנוסף לכך צעירים יותר אחדים של מאוחד מתוך שניבינשן ומבית הנוער המבורג. בסך הכל אולי שמונים חברים. מנהל המפעל הוא מרטין גרסון, ממלא מקומו הרברט גרובלד, מדריך של החברה. עובדים חלקית בחקלאות של החווה ובבניין, חלקית בעבודות חוץ אצל איכרים, אצל מישתלות ובבתי חרושת של העיר פורסטנוואלדה. חוץ משלושת החברות הגדולות הללו יש עוד שארית של (אנשי) וינקלר, אשר עבדו בחוות וינקל עבור המפעל ומספר חברים בסקאבי. – במרוצת החודשים הבאים פורשים אבל ב-וינקל גם יתר החברים מהחלוץ. מסקאבי באים תחילה מבוגרים יותר אחדים לנוינדורף, קצת מאוחר יותר יש שמה סכסוכים כה קשים עד אשר כולם פרט למדריכים הוצאו (מן המסגרת). בפולנסוורדר עובדים חברים אחדים במפעל

פציחת ברזל (עיבוד עפרות ברזל), ואז יש עוד שלושה חברים צעירים בטמפליץ, אשר מקיימים שם חיי חברה אינטנסיביים. – אלו היו בסך הכל

20

עוד אולי 20 עד 25 חלוצים. כעת יש לנו עוד חוג אחד של אולי שלושים חברים אשר היו נפגשים בברלין. בחלקם מבוגרים יותר אשר מסיבות משפחתיות או מסיבות עבודה נאלצו לחזור בהסכמת המרכז מההכשרה אל העיר, בחלקם חברים של בית ספר עליה. הם נפגשים באופן סדיר עם אלפרד וסוניה, מאוחר יותר הכל יהיה יותר קשה.

מבחוץ הלחץ הופך כל הזמן יותר חזק. היהודים הראשון משטטין כבר פונו/גורשו בפברואר 1940, חצי שנה מאוחר יותר הגיעו אלו מבאדן לגורס (בדום צרפת). אז כולנו צמנו יום אחד. השקט לאחר מכן לא נשאר זמן רב. בסוף בפטמבר 1941 מרוכזים היהודים של ברסלאו במחנות. "היודן שטרן" (הטלאי הצהוב) מופיע! (אנחנו כאשר קיבלנו את הכתם (הטלאי) הצהוב נשאנו אותו בגאווה ועשינו מיסדר חגיגי. מותר לעזוב את מקום המגורים כבר רק עם אישור מיוחד. עבור כל נסיעה ולוא רק קטנה, יש צורך בהרשאה מיוחדת. אנחנו עובדים הלאה – "לא השתנה שום דבר". היחסים בין החברות הפרטניות קרובים יותר מאי פעם. מרגישים, מבלי לטשטש את התפיסה העצמית, שייכות משותפת, ברצון משותף: להתגבר! – בגעגוע משותף: להגשמה! – דוחות על עבודת התרבות²³ עוברים מחברה אחת לשנייה הצעות ותוכניות, עיבודים של "עונגים"²⁴ (הכוונה לטקסטים לעונג שבת). מידי פעם יכול להגיע זה או אחר ואז מאלתרים איזו מן מועצה. – יש לדון בהרבה

דברים: איך יראה הפינוי/גירוש? האם יש לקהילה היהודית איזו מחויבות כלפינו? האם לא נוכל על ידי כך

21

שאנו צעירים יותר, חזקים יותר, יותר מלאי תקווה לתמוך בזקנים? האם עלינו להתנדב על מנת להצטרף לטרנספורטים הפרטניים? – אבל אי אפשר לחזות מראש שום דבר. אנחנו נמתין. ניתן לאירועים להגיע אלינו. לא צריך לפעול למפרע – אבל גם לא צריך להתחמק, באם המשימה תגיע אלינו. – עבורנו זה עדיין עוד חמש דקות לפני שתיים עשרה!

שם בחוץ בקיבוצים רתומים לגמרי לעבודה הפיזית אשר במידה זאת בכל זאת לא רגילים לה, וכן מתוכנית התרבות לצד זאת אשר לא צריכה לפחות בהיקפה, ומכל הקשיים אשר למרות כל הרצון הטוב טומנת בחובה את המיזוג של הקבוצות השונות. – כך יוצא איפה שחוץ מהדיונים מידי פעם על העתיד לא עסוקים יותר מידי במתרחש בעולם מסביב. – וכך לאור הנסיעות לברלין שהופכות לנדירות, לאחר מכן, כאשר שבים בחזרה, יש את ההרגשה כאילו חיים על אי בודד.

אני היום כבר לא יודעת מספיק על החיים של החברות הפרטניות, על מנת להיות מסוגלת לדווח לכם. אני רק יכולה לנסות לספר לכם על החברה שלנו בנינדורף, וכיצד אנו חווים משם את התפתחות בחוץ.

החברים הראשונים הגיעו לנינדורף מהקיבוצים הקודמים שלהם במאי 1941. היה להם קשה מכל בחינה שהיא. עבודת חוץ קשה בבניית מסילות רכבת, בהנחת כבלים, - עבודה קשה עבור החברות במיוחד בחקלאות. חשדנות בולטת מאוד מצד

צוות העובדים הישן אשר הובילה עד לכדי סיכסוכים לא נעימים
למדי, כלפי "ציונדים" כפי

22

שנהגו לכנות (בלעג) את החברים (בגרמנית נכונה היה ראוי לקרוא להם "ציוניסטים") בנוסף לכך הייתה צריכה החברה גם להסתדר בינה לבין עצמה – הפרטים הגיעו הרי עם תנאי רקע שונים למדי. חוץ מזה הגיעו והצטרפו עדיין חברים נוספים, היות ולא היה אפשר לפרק את החוות הישנות מיום אחד לשני. – להרברט היה מעמד קשה בתור מדריך וממלא מקום מנהל המפעל. תמיד היו חיכוכים עם המפעל, גם גרסון התייצב אז בגישה שעדיין הייתה די סרבנית כלפינו. לצד הרברט היה האון כוהן, או זאב, כפי שקרה לעצמו כעת בתור מדריך שהגיע מייסון ואני הצטרפתי באוקטובר לאחר הפירוק הסופי והמסירה של אהרנסדורף. בינתיים הגיעו גם החברים האחרונים, אשר עוד ציפו להם, - והחברה יכלה לאט להתייצב. – הרוב היה אז בגילים בין 16 ל- 18 שנים, היו בערך עשרה שהיו מבוגרים יותר אבל לאחר ניסיון קצר להקים חברת בוגרים נפרדת, הסתדרו כולם באופן אחיד. חילקנו את החברה לשלוש קבוצות, אשר הונהגו לפרקים על ידי חבר בוגר יותר ולפרקים על ידי שלושתנו המדריכים. – באופן החזק ביותר והחיובי ביותר מושפעים חיינו משתי החברות הפלסטינאיות (הארץ ישראליות), - אשר פוטרו ממחנה המעבר ומשניבינדן והגיעו לנוינדורף. חנה וברכה ומעל הכל גם הבת של ברכה, נירה, היו עבורנו באופן יום יומי קשר מוחשי לארץ. הכל בהם היה מקורי ואמיתי: חברות!

בעת ההיא הינו חייבים להתמודד עם "השאלה של ההורים"
באופן עקרוני. יותר ויותר מהחברים שלנו קיבלו ידיעות
שההורים שלהם

23

קיבלו את הדרישה להיות מוכנים לפינוי/גירוש בתאריך קצר
מועד. וכמעט כל ההורים ציפו שהילדים יבואו איתם. לא היה
ניתן אז לחזות, גם לא נתקבלו כל ידיעות עד אז על כך האם
צעירים יותר ומבוגרים יותר יפרדו או באם תוכלנה משפחות
להישאר ביחד. – אנחנו החלטנו: החבר נשאר בחברה שלו.
המטרה הייתה לדחות את מועד הפינוי/גירוש כמה שרק ניתן.
ההכשרות בגיוסי עבודה היו עדיין יחסית מובטחות. – בחברה
היה כל אחד בודד, גם באם זה היה אמור להגיע לפינוי/גירוש,
חשוב בתור תמיכה לכלל. – החברה עם רצון אחיד הציעה יותר
ערבות לכך שנהיה מסוגלים להצליח ליישם את הדרך שלנו.
הפרט, הנושא בעול של הדאגה להוריו עלול ללכת לאיבוד יותר
בקלות. – כך היו בערך השיקולים אשר הביאו אותנו להחלטה
העקרונית. מובן מאליו שהיו מקרים אשר קיבלנו את ההחלטה
ביחד עם החברים בהם היה מדובר: כן, ללכת עם ההורים! –
באם היה למשל רק הורה אחד, אשר בנוסף היה אולי חולה
והמחוייבות המוסרית חרגה מעבר למידה הרגילה. – באם אבל
הלכו חברים נגד רצון החברה והמרכז עם ההורים אזי הם
הוצאו אל מחוץ ל-"בונד" (לברית תנועות הנוער) ומחוץ להחלוץ.
צעד קשה ונוראי, אשר אבל נראה לנו בכל זאת הכרחי.

מן החברים אבל אשר הלכו עם ההורים בהסכמה של החברה
מהם נפרדנו בבוקר לפני שהלכנו לעבודה. – רגעים בלתי
נשכחים כל פעם מחדש מזעזעים עבור כולנו, אשר עמדנו ביחד
במעגל הזה. כולם בבגדי עבודה

24

כבר עם מעילים וז'קטים עמדנו שם, כאשר זרועותינו מונחות על כתפי העומדים לידנו – מספר מילים ואז שרו: בשלום! – ואז נקראה פיסה מהדגל²⁵, אשר הפורש אמור היה לקחת עימו. (היו לנו בנוינדורף את שלושת הדגלים מאהרנסדורף, הבלסברג וייסן; היה זה הדגל הישן מאהרנסדורף אשר חולק בין החברים השונים שעזבו.) ואז לבסוף: חזק²⁶, לחימת ידיים אחרונה לכל אחד במעגל! – כבר היה צריך להזדרז בכדי להגיע בזמן לעבודה היומית. – עד כמה אפורים היו שעות בוקר אלו! בשנה זו נראה לנו חנוכה יותר מאי פעם בעבר חג של מאבק. הכנו אותו בצורה מאוד יסודית, זה עזר לנו להתמקד חזק על היסטוריה יהודית. חוץ מזה עשינו זאת ביחד עם מספר אנשים של קבוצת הנוער הכללית בנוינדורף ועם ה"אגודיסטים"²⁷, אשר גם שם יצרו חברה קטנה סגורה משל עצמם. יצרנו אלבום תמונות צבעוני תחת הכותרת "לוחמים", אשר הציג סצינות מתוך כל ההיסטוריה היהודית, בהם יהודים בצורה כלשהי קמו במאבק כנגד העולם הסובב אותם. – לבסוף התרומם כל האולם, פעם ראשונה בהיסטוריה החדשה של נוינדורף על מנת לשיר את התקווה²⁸. – גם מאוחר יותר כמובן התגלעו מפעם לפעם חילוקי דעות קטנים ביננו לבין האחרים, אבל בסך הכל "הציונזים" קבעו את הכיוון.

זמן קצר לאחר חנוכה קרה דבר אשר השפיע חזק ביותר על חיי החברה שלנו. שתי החברות חנה וברכה, אשר כבר קיוו זמן רב שיוכלו לחזור עוד פעם למולדתם לארץ, ואשר כמעט כבר לא האמינו שתוך כדי המלחמה תיווצר אפשרות לשם כך,

הן קיבלו בוקר אחד שיחת טלפון. הן היו אמורות להכין את עצמן והיו מיועדות לנסוע תוך ימים ספורים. חוץ מהן כמה מן

ה"פּלסטינאיות" (הארצישראליות) הנותרות אשר היו במחנות מעבר בגרמניה וכעת במסגרת חילופי שבויי מלחמה היו אמורות להיות מועברות דרך וינה הביתה. – כבר כמה פעמים נתנו להן תקוות ובעצם לא הן ולא אנו העזנו באמת להאמין לכך. אבל אז הן יכלו תוך ימים ספורים לסדר את כל הצעדים הפורמליים והמועד לנסיעתן כבר נקבע. – בערב לפני כן נעמדנו ביחד למיפקד. זה בלתי אפשרי לבטא במילים איזו תחושה מילאה אותנו תוך כדי כך! לאחר כל החודשים הארוכים בהם היו רק פרידות כל כך מרות, כמעט חסרות תקווה, כעת בפעם הראשונה פרידה תוך הכרה; חברות הולכות ושבות למולדתן! למולדתן, שהיא ארץ ישראל. הן יכולות שם להמשיך לעבוד לבצע עבודה בעלת תוכן. – והן תיקחנה עימן את הזיכרון אודותינו, אנו העומדות כאן כמעט בעמדה אבודה ובכל זאת מאמינות אי פעם להיות מסוגלות לבוא בעקבותיהן. הן תהיינה גשר ביננו ובין החברים בצד השני, בארץ. אנו אומרות להן לפרידה את המילים אשר העבודה הבלתי אהובה עוררה בנו:

כל אחיזה באדמה זרה

מכאיבה לידיים,

מכאיבה ללב.

כל נעיצה באדמה זרה

מכוונת את הנשמה לכיוון המולדת!

היות ואנחנו עדיין עוד

מאמינים באמונה:

כי אנו אי פעם בכל זאת

את הארץ שלנו לבנות,
את הזריעה שלנו לזרוע
את האלומות שלנו לקצור,
את היבול שלנו לראות!

אבל מה אמורים אנו לתת להן בתור סמל ברור הנראה לעין עבור החברים שלנו שם? בכדי שהם ידעו שאנו לא שכחנו אותם – ועל מנת שתהיה לנו הוודאות שהם לא יכולים לשכוח אותנו? – אנו לא חושבות ארוכות, לפתע התשובה נמצאת כאן, כל כך מובנת מאליה. אין שום דבר אחר. – ובעוד אנו עומדות כולנו במרובע חגיגי, לפנינו הדגלים, (האחד פגוע למדי, כל כך הרבה חלקים ממנו כבר יצאו לדרכם עם חברים שפרשו, הרברט גוזר ומוציא את ליבו של הדגל השני, השושן (הלבן) שלנו, ומוסרו לחנה, בכדי שהיא תביא את המסר הזה מאתנו לחברים. – אנו שרים את התקווה ואת שאו ציונה²⁹ – ואחר כך כולם צועדים החוצה. אני בטוחה שגם חנה וברכה לא שכחו את הרגע הזה. – לתוך נוף השדה פוסע חבר אחר חבר של החברה, כאשר הוא שר לבוש בכחול-לבן, מלא נעורים וכוח, – עד אשר לבסוף הכל מתמזג אל הורה קולחת מאוחדת. – כאשר החברות יצאו לדרך בבוקר שלמחרת אנו עצובות, בגלל שדבר מסוים יחסר בחיינו, – אבל אנו מאושרות שיש לנו כעת את הקשר הזה לארץ. – וכאשר אנו מקבלות לאחר שבועות את הידיעה מנתן: "חנה הגיעה עם הדיגלון הקטן בשלום", אז אנו יודעות שיש עוד כוח נוסף אשר ימשוך אותנו לשם.

חיי היום יום ממשיכים כדרכם. – כל פעם יותר ויותר חברים חייבים להיפרד מהוריהם. רוב ההורים

נתנו לשכנע אותם באמצעות שיחות אישיות, או במידה וזה לא התאפשר, על ידי מכתבים של הילדים ועל ידי מכתבים של המדריכים, שיהיה זה טוב יותר עבור בניהם ובנותיהם להישאר בחברה השיתופית. – כלפיהם לקחנו על עצמנו את ההתחייבות לדאוג לחברים כמיטב יכולתנו. ומתוך אימון הם הקריבו את הקורבן, לוותר. – ושוב חייבת אני לאמר: עד כמה גדולה שאשמתנו יכולה להיות בכך שלא ניצלו רבים יותר – מה שעשינו או מה שנמנענו מלעשות נעשה תמיד מתוך אמונה חזקה בנכונות דרכנו ומתוך רצון לדבקות במטרתנו!

אנחנו אמרנו: לא! – כאשר הועמדה בפנינו השאלה בפעם הראשונה, האם החברים, אשר הייתה אולי עומדת האפשרות בפניהם, אמורים לנסות, לחיות באופן בלתי ליגלי. אסור היה להתחמק מהגורל היהודי, - חובה הייתה – במסגרת החברה השיתופית – להיות משען עבור האחרים. וחץ מזה היה ידוע, שבעבור כל יהודי שנעלם, בעלי תפקיד של הקהילה ייקראו לתת דין וחשבון.

אנחנו חשבנו, - את זאת חובה להגיד כאן פעם נוספת באופן מפורש, - אנחנו חשבנו עד לאותו רגע, כאשר אנחנו בעצמנו נכנסנו למחנה הריכוז אושוויץ, - שהפינוי/גירוש אמנם פירושו יהיה עבודה קשה ביותר, מחסור חריף ביותר מכל סוג שהוא, אשר אולי האחד או האחר יכרע תחת הנטל הזה ככל הנראה – אבל לעולם לא תיארנו לעצמנו, שהפינוי/גירוש פירושו היה שווה להשמדה כמעט ודאית.

האווירה של החברה הייתה כבדה מעל ומעבר תחת העומס של הפרידות המתמשכות מן ההורים, עקב ההרגשה של הפרט, שהם נטשו את האנשים האלה לאנחות. אנחנו חגגנו בחמישה עשר בשבט מתוך אוירה זאת, ביום הצופים³⁰ את מתן ההבטחה החגיגית,

שכל אחד מאיתנו, כאשר יבוא אל הארץ, ישתול עץ על שם האבא שלו ועל שם האמא שלו. – אני יודעת שאנו השורדים שנתרנו חייבים למלא הבטחה זאת גם עבור אלו אשר כבר לא נמצאים כאן.

חיי היום יום ממשיכים הלאה. אנו מוכרחים לקחת בכל זאת בחשבון שגם אנו נגיע בזמן הנראה לעין לפינוי/גירוש. צריך אם כן להתכונן, לא רק להיות מוכן פנימית (נפשית), אלא גם חיצונית להכין הכל טוב ככל האפשר. מפאדרבורן שולח לודביג במקום את תוכנית התרבות המקובלת, לאחר שהם שם הכינו את הצידוד. אנו מוסיפים את מחשבותינו וניסיוננו – אז מתחילים אנו עם ההכנה האינטנסיבית. תחילה אנו מצוותים כמה חברים וחברות ל-"קבוצת סדר" כפי שהיא נקראה. הם עברו קורסים מיוחדים בעזרה ראשונה, חייבים להכין רשימות של כל הדברים אותם חייבים לקחת וכדומה. הדיונים שלנו נסובים סביב נושאים כגון: אם בתרמיל הגב שלי יש רק מעט מקום האם אני לוקח עוד זוג גרביים או עוד ספר? – דברים אלה הינם בלתי חשובים ביותר. אני מספרת בעצם על כך רק – היות והם יהפכו לעוד יותר בלתי חשובים באם מכירים את ההתפתחות המאוחרת יותר ויודעים שכל ההכנות המעשיות כל כך היו מיותרות, - על מנת להמחיש במעט את האוירה בה אנו חיינו אז. בכל הניסיונות שעשינו בכדי להתעמק בעבודתנו העצמית, היה כתוצאה מהכרח החיצוני את אי השקט המתמיד, את ה"מוכנות" הבלתי בריאה והמתוחה, - כי למה ייחלנו אנו כולנו בליבנו יותר מאשר שתהיה לנו עוד שהות ושוב ושוב שתישאר עוד שהות. – אנו לא ישנו אז הרבה. במשך היום עבודה פיזית קשה-

29

אצל איכרים ברכבת, מישתלות, בערב ההכנות, בעיקר בתפירה, - בלילה שיחות ארוכות במזכירות³¹, אשר שקלה ושוב שקלה ולבסוף

הגיעו לשיאם בכך שאמרו: אנחנו לא יכולים לעשות הרבה, אנחנו מוכרחים להמתין ולקוות ולהאמין. – אני יודעת על הרבה לילות בהם אנו המבוגרים התהלכנו כה מודאגים דרך החווה:

בואו הצטרפו! אנו רוצים עוד פעם אחת

ללכת ולהקיף בלילה את הבית.

הירח מסתתר מאחורי העננים,

כמעט אין עץ אותו ניתן לראות.

לצד קיר הצריפים

פוסעים אנו חרש וחולפים,

אולי שכך לשינת החברים

זהו כשומר יהיה.

והיה ושנתם היום עדיין חזקה,

וחלומותיהם אותם נושאים למרחוק...

די רק בקריאה אחת בלבד

ואנו עומדים נכונים.

מוכנים אל מול הנראה שממנו אין להתעלם

הדרך אשר עבורנו חושבה.

היום ישנים הם חזק, והם חולמים...

זה כבר מאוחר. לילה טוב.

ואנו חשים שוב פעם כי הכל סביבנו מחשב להתרסק, הגעגועים לקשר חזק עם החברים "שם בחוץ". עד כמה אנו אסירי תודה להם עבור כל זיק וסימן. זהו ביטחון המתחדש תדיר, אשר

30

מקנה תחושת מודעות: החברים דואגים אף הם לכם. – אנו נמצאים בקשר של חילופי מכתבים אף כי עקב הנסיבות החיצוניות הוא מוגבל מכל בחינה שהיא.

שמות וכתובות אלו של החברים לקח עימו כל חבר בתור הרכוש הבטוח והבלתי פגיע ביותר – ויותר מאוחר במחנה היו אלה עבורנו כערבון וביטחון לכך שאנו והם חייבים להתראות שנית. מעבר למשמעות האדירה שהיה לדואר אשר קיבלנו משוודיה ומנתן, שתרמו לשמירת החוסן שלנו. – לגמרי מעבר לכך שהמציאות שנדמתה לי תמיד כבלתי נתפסת שמותר לי לכתוב דפים אלו באיזור היפה ביותר בשווייץ, עם מבט המשקיף, אם אני רק מרימה את ראשי – אל עבר אגם נוישאטלר עם מיתאר ההרים שמאחוריו, - וכי דפים אלה יגיעו בידי נתן אליכם. – אבל זה כבר לא שייך – או עוד לא שייך לכאן.

זמן קצר לפני פסח 1942 מודיעים לנו כי בעוד שבועיים חלק מצוות העובדים של החווה אמור להיות מפונה/מגורש. וכעת מתחילות שוב המחשבות להתרוצץ: מה נעשה, מה יקרה לנו? האם החברה צריכה להירשם ביחד, באם הדבר יתפוס חברים אחדים? האם להקים קבוצות נפרדות? – אבל אלו חשבונות עם נעלמים שונים, חייבים להמתין.

הרשימות מגיעות. בערב מקריאים אותן באופן חגיגי. אלו השמות של שניידמיהלר (עבודות קציר) ושל כל חסרי הנתינות המדינתית או הפולנים לשעבר. מאיתנו יש ביניהם שישה

חברים. – לא יהיה ניתן לערער עליהם. החברה מחליטה
שקבוצה של חברים, גם

31

ארבעה עד שישה, אשר יציעו את עצמם בהתנדבות צריכים
ללכת איתם. מציעים את עצמם רבים הרבה יותר. – בבוקר
שלמחרת אנו בוחרים בקפדנות את החזקים ביותר מבין
החברים – אבל חייבים גם להיות מספיק כאלה שנישאים
המסוגלים לשאת משא – ואלו אשר יש להם קשרים חזקים אל
החברות הנוגעות בדבר. ובכל זאת עדיין איננו יודעים,
המדריכים והועד³², האם אנחנו יכולים להרשות את אותה
הרשמה בהתנדבות. אנו שוקלים פעם נוספת עם כל החברים
ביחד, את האפשרויות. קבוצת הפינוי עם המתנדבים מצויידת
באופן מלא. – למחרת בבוקר, יום ראשון של פסח³³, הם רוצים
לצאת לדרך. – אז מביאה שיחת טלפון מאלפרד את ההחלטה:
אסור על אף מתנדב להצטרף! הערב האחרון, בו כל צוות
העובדים נמצא ביחד. אחד מתוך "השניידמוהלר" מנהל את
הסדר³⁴. – אל תוך שירי ההגדה מגיעות ההנחיות מהמשרד
איך חייבים להיות מסומנים תרמילי הגב, אילו ניירות עדיין
חייבים להיחתם, באיזה סדר אמור להתבצע הטראנספורט. –
המשאיות כבר מגיעות. – החג הפך עבורנו אכזרי מקרוב. –

במשך הלילה אנחנו עדיין יושבות עם החברות שלנו. מרטין
גרזון בא ומצטרף אלינו. בחודשים שחלפו הוא למד להכיר
אותנו טוב מקרוב, בכדי לדעת מה המשמעות של הדבר עבור
החברות להיות מופרדות מן האחרות. הוא מבטיח להטיל את
מלוא השפעתו - וזו איננה קטנה על מנת לשחרר שוב
מהגסטאפו לפחות ארבע מהנערות. – אחת מהן תפגוש
בטראנספורט את הוריה, ולאחרת אמרו שהיא אמורה להגיע
אל אבא שלה, אשר כבר הועבר למקום אחר קודם לכן. אז
האמנו גם באמת שיש אפשרויות כאלה.

בבוקר נוסעות המשאיות ועוזבות עם הטראנספורט. מרטין נסע איתם עד פרנקפורט על נהר האודר, היכן שהיו אמורים לאסוף את כולם. – לאחר יומיים הוא הגיע בחזרה עם בערך שנים עשר בני אדם, אשר יכול היה לדרוש בחזרה, ביניהם היו גם ארבעת החברות שלנו. – שמחה שלא ניתן לתאר! בעיקר גם על כך שהחברים אשר הציעו עצמם בהתנדבות, לא הצטרפו – היה זה בלתי אפשרי לדרוש להחזיר רבים כל כך.

לאחר הנשימה לרווחה הקצרה הזו ממשיכות ההכנות. כבר לא כל כך אינטנסיבית כי החשוב ביותר כבר נעשה – כעת דורשת העבודה היום יומית את המגיע לה. אבל אוירת היציאה המתמדת נשארת, גם אם אנו בקיום שלנו כמו על אי בודד שלא מושפע ישירות מן המתרחש בעולם החיצון. עוד שנה נחיה במתח הזה, עד אשר ניאלץ גם אנו לשים על שכמנו את תרמיל הגב שלנו, אשר כבר עומד ארוז זמן כה ממושך. אבל את זאת אנו הרי עדיין עוד לא יודעים, וחייבים להמתין משבוע לשבוע לפקודת היציאה.

בברלין החיים הופכים לקשים מאוד. החברים שם יכולים להיפגש רק תחת קשיים גדולים. אבל טרם החלו האקציות העיקריות ומהחוג הקרוב שלנו עוד לא חסר אף אחד. ב-16 למאי יש לאלפרד יום הולדת וזאב ואני נוסעים לשם. גם זה עם קשיים, אנו מקבלים אישור נסיעה רק לזמן קצר ובאם יש לנו הזמנה דחופה מרופא. – אלפרד יושב בחדרו הקטנטן ברחוב קאנט שטראסה, הוא נראה מאוד עייף – אבל הוא זורח, עד כדי כך מלא השולחן שלפניו עם כל ההוכחות של החיבה ושל החברות. בעיקר מאת החברים, - אבל גם הרבה מאת

האנשים של ה-ה.א.י.ר. , שאיתם הוא שיתף פעולה. - אחר הצהריים אנו מוזמנים כולם למסיבה אשר הקבוצה של הצעירים יותר בברלין עורכת לכבוד היום הולדת. בתוך החדרון הקטנטן, לגמרי בחוץ בצפון, אולי עשרים וחמישה חברים. במרכז החגיגה נמצא מערכון קטן מדובר. מלוקט בכישרון מיוחד, חלום הבקשות לתקופות עתידיות בהן הערבים מוסרים בידידות ליהודים את הגדה המערבית לירדן. – למשך שעות נמצאים, באמצע ובמוקד של הסכנות הגדולות ביותר, בהתעלות אל מחוץ לחיים האלה של הסתה ולגמרי שם, בחופש. – עקב הצורך להתגבר כל פעם על הקשיים כל מפגש מהווה עבור החברים בברלין חוויה חדשה, אשר מחברת אותם בינם לבין עצמם חזק במאוד. – וכאשר זאב ואני חוזרים שוב לנוינדורף בחזרה, אנו חושבים שעבורנו זה כמעט יותר מידי טוב ויותר מידי קל כאן בחוץ. צריך אולי באמת משהו כמו מערכת גידור בין הצריפים הבודדים על מנת לחוש תמיד באופן מודע את הערך של חיי היום יום בתוך חברה.

אבל אז בא גם כבר גל חדש של מאסרים וגירושים, אשר הפעם נוגעים גם אלינו, - שטקלסדורף מקבלת את ההודעה כי תוך יומיים על צוות העובדים להיות מובא לפינוי/גירוש. חלק מהחברים אשר עבדו עבור המפעלים האופטיים היו בנידרשים. ביניהם גם קורט זילברפניג. האחרים יישארו עדיין כאן, יש בכך בכל אופן שהות קטנה, אבל קורט בתור מדריך אחראי ילך איתם. – מילות הפרידה שלהם מאוד אופטימיות: עוד מתוך הרכבת אנו מקבלים גלויה, מוחתמת אחרי ברסלאו. הם כותבים שהם נוסעים "לכיוון אושוויץ". אז לא שמענו

34

לעולם יותר מהם. גם בכרטיסיות של אושוויץ לא יכולתי למצוא אף אחד מבין אלו הידועים לי שמית. גם איש מהחברים שלנו מזמן המחנה או גם לאחר השיחרור לא שמע דבר ממישהו

מהם. מצאתי רק סימן אחד מזעזע כאשר עבדנו במיכבסה של האס. אס. באושוויץ, הביאה לי יום אחד חברה מתוך הכביסה של האס. אס. זוג תחתונים אחד, שהייתה מסומנת עם השם המלא: קורט זילברפניג.

שוב ממשיכים חיי היום יום, עדיין. החדשות מברלין הופכות יותר ויותר מטרידות. לראשונה קבוצה גדולה יותר של פקידיים של ה-ה.א.י.ר. נכנסה למאסר. חיכו בבוקר בכניסה ועצרו את כל מי שהגיע באיחור של יותר מחמש או עשר דקות לאחר זמן תחילת העבודה הרישמי. – בבוקר זה הגיע אלפרד, אשר היה עליו עוד לסדר דבר מה, שלושת רבעי שעה מאוחר יותר, - חמש דקות לאחר שהגסטאפו עזבו את הבניין.

בינתיים כבר חלף גם הקיץ ונהיה כבר סתיו. את החגים החשובים חגגנו ברצינות, אבל באמונה עזה כל כך כמו שכנראה לא הייתה אי פעם בעבר. ועדיין היה זה עבורנו חמש דקות לפני שתים עשרה. – אבל נשימתנו הפכה יותר ויותר קשה, חשנו כיצד ה"קטסטרופה" קרבה יותר ויותר. – טרנספורט אחרי טרנספורט יצא מברלין. עכשיו כבר היו הרבה חברים ביניהם. אלפרד עשה כמעט ללא הרף, בנוסף לפעילותו האחרת המאמצת גם עוד את השירות במחנות המעצר, היכן שאספו לפרק זמן של בין יום אחד עד לשבועיים, לפעמים גם ליותר זמן, את האנשים שהגיעו המיועדים לפינוי/גירוש. לשם הם הגיעו עדיין מצויידיים רק במעט ציוד ומזון חירום מן הקהילה. כך הייתה לאלפרד גם הזדמנות עוד לדבר עם החברים משטקלסדורף

35

לפני הגירוש שלהם. והוא היה מאוד שמח על הכוח הבטוח והשקט אשר קרן מהקבוצה הזאת ואשר נשא גם את האחרים.

תוך כדי כל התהפוכות האלה יכולתי בכל זאת לדבר עם אלפרד פעם אחת בברלין. הוא היה אז מאוד משועשע על השלט אשר היה תלוי על דלת משרדו: "המדור לשימוש מחודש במלאי ישן". הוא הרגיש את עצמו מאוד בטוח תחת ההסוואה הזאת. הוא רק חייך שוב ואמר כבעבר: "לי הרי לא יכול לקרות שום דבר", כאשר אמרתי לו עד כמה היינו שם בחוץ מודאגים לגביו. כמה שבועות מאוחר יותר הגיעה הידיעה על מאסרו. אז היה זה שוב חנוכה. וכבר לאחר ימים ספורים ידענו: אלפרד נרצח. "או, זרם דמעותינו שניגרו, לא ניתן היה לעצירה . . ."

התקופה האחרונה לחיינו בגרמניה. – נטל העבודה בברלין רובץ במלואו על סוניה, לעמוד לצד לוטה קייזר וארתור. זה כמעט בלתי אנושי מה שסוניה, אשר בעצמה די חולה, מבצעת בימים אלה. במיוחד יש לעבור ולראות מה החומר ואיזה רכוש פרטי שלו היו במשרדו של אלפרד, ואת הרוב משמידים. העבודה המרכזית, אם בכלל עוד היה ניתן לכנותה כך, חייבת להתבצע חזק יותר מאשר אי פעם בעבר על ידי פאדרבורן ונוינדורף. ראש הנהגה חדש של הברית לא קיים עבורנו. באופן רישמי לוקחים על עצמם את העבודות הרברט, זאב ולוטה ביחד.

לודביג כותב מפאדרבורן: אנו נזכור מעתה בכל ערב שבת³⁵ בשעה שמונה וחצי ביחד כמה דקות את כל החברים אשר כבר לא נמצאים עמנו, אלו החיים והן את המתים. עשו זאת גם אתם! והחל מאז בכל יום שישי בערב

36

החברים של החברה שלנו, הן באם אכלו בארוחת ערב משותפת בחדר האוכל הגדול בנוינדורף, והן באם מאוחר יותר

עשו משמרת לילה במיכבסה של האס. אס., או באם נדדו בדרך בצעדות גירוש זוועתיות כלשהן איפה שהוא בכבישים הבוערים דרך גרמניה, או מאוחר יותר בבדידות, בפעם הראשונה חופשיים לחלוטין בערב בהליכה אל תוך ראשית הקיץ, - תמיד הקדשנו את אותה דקה לזיכרון אותם חברים רחוקים וידענו, שכל אלו, השייכים אלינו, נפגשים באזכרה זאת.

אנו ניגשים פעם נוספת במלוא המרץ להכנות האחרונות. כעת עומדים תרמילי הגב שלנו על הרצפה לפי הסדר באמת מוכנים לגמרי, מסומנים כך שכל אחד יכול לתפוס את תרמילו גם בחושך. את הבגדים אשר נלבש לטרנספורט, אנו כבר לא לובשים מזה כמה זמן.

מרטין בא בחזרה משהות קצרה בברלין. הוא קורא להרבט ולי, אומר ששישיג לנו אישור נסיעה לברלין, אנו חייבים שנינו לנסוע תוך יום או יומיים בכל מקרה לסוניה. – פרטים נוספים הוא לא רוצה להגיד לנו. אנו נוסעים מלאי ציפייה מפוחדת ופוגשים את סוניה כאשר היא מוכנה לגמרי לצאת לדרך. וכעת נודע לנו, מה שעדיין היה אסור למסור באופן רישמי: בבוקר שלמחרת פאול אפשטיין, מנהל של ה-ה.א.י.ר. יילך לטרזיינשטאדט. ביחד איתו אשתו הדביג, שתי מזכירות וכן – בתור הטבה מיוחדת, החברה הטובה ביותר של הדביג: סוניה! – אנו מאושרים מעל ומעבר – טרזיינשטאדט תיתן לסוניה אפשרות לפעילות ועל ידי כך גם אפשרות לחיות. במחנה עבודה אחר כלשהו, כפי שאנו תיארנו לעצמנו זאת אז, היא הייתה נהרסת בוודאות לאור בריאותה הרעועה. –

37

ואז הפרידה הזאת הכבידה בכל זאת על ליבנו. עם סוניה הלך ונעלם גם הקשר האחרון החם והאישי אל הזמנים הישנים,

העבודה הישנה והקשר לאלפרד. ולבן אדם אשר הייתה לו הבנה אימהית ואהבה גדולה. – ככל שהכל נהייה קשה יותר כך חשנו את נוכחותה מנחמת עוד יותר. אבל היינו צריכים להיות שמחים ומאושרים ואסירי תודה, על כך שהותר לה ללכת בנסיבות האלה. – וכך הפכה גם הפרידה הזאת לבלתי נשכחת עבורנו על ידי הקלות ובו זמנית כל העומק, על ידי עליזות אמיתית ושקט עם התודעה: נהייה זה עבור זה, ונדע גם באם יפרידו בינו מרחבים ארוכים: הזולת עומד על משמרתו עבור כולנו.

ולוטה, כמה שהיא צעירה, לוקחת על עצמה את כל האחריות על העבודה בברלין. כמה מהחברים המבוגרים יותר עוזרים לצידה. אבל כמה זמן עוד?

בשבת בבוקר, זה סוף פברואר, מתקבלת שיחת טלפון שוינקל וסקאבי עוזבים. בדיוק שבוע מאוחר יותר הידיעה של ה"אקציה המפעלית", כפי שקראו לה, הראשונה הגדולה בברלין. לקחו מכמעט כל המפעלים את היהודים, בדיוק כפי שעמדו במקום העבודה שלהם, ללא כל ציוד בתנאים גרועים מאוד למחנות הכינוס השונים. ביניהם היו גם לוטה וכמעט כל שאר החברים.

ושוב שבוע מאוחר יותר, כמעט פחדנו כאשר הגענו בצהריים מן העבודה הביתה, לשאול על ההתרחשויות החדשות ביותר, הייתה הידיעה: מפנים/מגרשים את פאדרבורן. – דיון במזכירות: האם על החברה שלנו להציע את עצמה ולהצטרף? – תוצאה: לא! אסור להקדים את המאוחר. גם אסור לקחת אחריות ולמשוך את תשומת הלב של הגסטאפו לנוינדורף

38

היות ויש שם גם עוד אנשים חוץ מאתנו!

היום אני יודעת שאם היינו הולכים ביחד איתם ככל הנראה איש מאתנו לא היה נשאר בחיים. גם לו באם היינו מפונים/מגורשים

במועד הראשון אשר אותו הגסטאפו קבע דהיינו שבוע אחריהם. אבל מנהלת הייעור, תחתיה עבדו חלק מגיוסי העבודה שמסביב, אשר הייתה אמורה להיות מצורפת לנוינדורף לטרנספורט, יכלה לדרוש אותנו פעם נוספת למשך ארבעה שבועות, עד אשר הנטיעות החשובות ביותר תגענה לכלל סיום. – היינו שמחים שגם שני החברים הצעירים אשר לאחר הסירוב של השלישי הקימו כעת את "חברת טמפליץ", יכלו ללכת יחד איתנו. – אבל אינני רוצה להקדים את המאוחר. בינתיים האירועים מתרחשים עדיין בזה אחר זה, גם אם הכל כבר קורה במהירות עצומה בזה אחר זה.

שיחת טלפון אחרונה עם לודביג. הרברט, זאב ואני מדברים איתו. אין כבר הרבה מה לומר זה לזה בינינו. לבסוף ברנד ניגש אל הטלפון – הוא נבחר מטעם המדריכים והחברה גם יחד. בעצם היה זה רק עוד הביטוי החיצוני למעמד אשר הוא תפס בכל הזמן האחרון ובעבור העבודה אשר עשה זה זמן רב. – עוד עכשיו אני שומעת את דברי לודביג השקטים והמשכנעים: "להתראות בארצנו!"³⁶ – ושוב חיינו נהיו דלים יותר עקב אובדן הקירבה האפשרית של חבר ושל הרבה חברים.

אנו מקבלים גלויה, כותבים ברכבת וזורקים על הרציפים: הכיוון: אושוויץ! לודביג כותב: רציניים אבל מלאים בטחון בעתיד, נוסעים אנו לקראת

39

גורלנו. – כאשר היינו חודשיים באושוויץ, יכולנו, לאחר חיפוש ממושך, ללמוד לדעת שלודביג עוד חי. היה לו רע מאוד, היה חולה ארוכות, עבודה קשה ביותר. אנו אז עוד לא ידענו מה האפשרויות על מנת לעזור לו. זה גם היה כבר מאוחר מדי. יכולתי רק עוד לכתוב לו כמה מילים מעודדות. – זמן מועט מאוחר יותר שמענו שלקחו אותו מבניין החולים אומנם חלש אבל בהכרה מלאה וצלולה, והביאו אותו על העגלה אשר הביאה את האנשים לרצח בגז, וזרקו אותו כמו חתיחת עץ, -

היות והוא סירב לעלות בעצמו. – חבר מתקופה קודמת מוינקל, כנראה השורד היחידי סיפר לי מאוחר יותר כאשר במקרה עבדנו ביחד כיצד לודביג בזמן הראשון כינס את כל החברים עם אנרגיה אדירה והחזירם מחדש לחיים, כיצד הוא ניסה על ידי וויכוחים, שיחות, חגיגת חגים להסיח את דעתם מן העיסוק והשקיעה בשאלות שלנו מפני המחסור האכזרי של היום יום.

אבל אנחנו עדיין בנוינדורף. שלושת השבועות האחרונים אשר אנו עדיין יכולים להיות כאן, נשהה אנו עוד פעם ביחד בשקט, היות וכל הדברים החיצוניים כבר בעצם מוכנים טוב ככל שאפשר. על העבודה בסניפי החוץ יכולנו כבר לוותר בחלקם הגדול ביותר. – אנו נפגשים למועצה אחרונה חגיגית. אנו עובדים עוד פעם אחת באינטנסיביות רבה. לבסוף אנו כותבים ביחד לנתן ולחברים האחרים. ואנו שמחים מאוד כאשר יומיים לפני היציאה מגיעה עוד מילת פרידה אחרונה מנתן, אשר אנו יכולים לקחת עמנו לדרך.

שוב יש את השמועות השונות ביותר והשערות. אולי יתאפשר לדרוש קבוצה אחת קטנה הדרושה בכל מקרה לשם קיום המפעל

40

מאת המפקח על המפעל. וזה מאוד סביר ש"המעורבים" (ילדים שרק הורה אחד יהודי) בשלב זה עוד יכולים להישאר. – כיצד אמורה החברה לנקוט עמדה לכך? מובן מאליו שהחברים הנוגעים לעניין רוצים להישאר עם החברה. אבל ההחלטה של החברה היא: למי שיש את האפשרות להישאר, נשאר! כמו כן, כמו גם שתי חברות אשר הוריהן הולכים לטרזיינשטאדט, יפונן / יגורשו יחד איתם.

בשביעי לאפריל מגיעות הרשימות. כולם מופיעים רשומים, אבל רק ה"מעורבים" לא, אלו ארבעה חברים וחברה אחת

שלנו. חוץ מזה נשאר מרטין גרזון עם משפחתו, אשר יילך לטרזיינשטאדט מאוחר יותר. – ומאותו הרגע כאשר עכשיו סוף סוף נפלה ההחלטה כאילו הוקל לנו – כמעט עליזים וקצת תאבי הרפתקאות. – קבוצות הטרנספורט נאספות, כל אחד מקבל את המספר שלו. הוא הראשון בשורה ארוכה של מספרים אשר לזמן ארוך יצטרכו להחליף עבורנו את השם וכל דבר אישי אחר. הביקורות מתחילות וחובה למסור כסף וחפצי ערך. חותמים על טפסים בהם כתוב שהתנהגנו בצורה עוינת למדינה ושעקב כך מוציאים ומביאים אותנו "לישוב מחדש" (גירוש) וכל רכושנו עובר לידי הרייך הגרמני. – כל זאת בכלל איננו נוגע לנו. זהו הערב האחרון אותו מבלה החברה יחדיו בצריף שלה בנוינדורף. בחוץ הגסטאפו הציבה בכל מקום עמדות שמירה. אסור לנו לנוע מחוץ לחצר. אבל אנחנו מתייצבים למיפקד אחרון. עוד פעם כולם בכחול-לבן. אנו שרים והדגלים נאספים, האחד נהיה מאוד קטן, מהאחר חסר לב הדגל. וההוא עם החלק החסר,

41

לב הדגל, לוקח הרברט ומחלק אותו לשנים עשר חלקים, אותם הוא מחלק לשלוש חברות ולארבעה חברים הנושאים בתפקיד, לארבעת המדריכים ולחבר אשר לקח על עצמו את האחריות על אלו שנשארים מאחור. החלק של הדגל, אשר אני קיבלתי, אני נושאת על ליבי עוד היום, דרך כל החיפושים הגופניים, הביקורות, הזיות החום מאושוויץ, בהיחבא, - אבל יש זמנים בהם אני חייבת לחשוב כמה זה חסר תוחלת שרק החלק הזה, כפי שאני כעת יכולה לקוות, ישוב אי פעם להיות לב הדגל, החלק האחד, אשר ללא כל האחרים לעולם לא יוכל להיות שלם. – אבל אני חייבת לשאת אותו הלאה ולהביא אותו, היות ואני הבטחתי את זה פעם אחת, והיות וההתחייבות הזאת תמיד דחפה אותי קדימה.

בלילה אנו עובדים עוד על לוח השנה שלנו, אשר הרכבנו אותו במידה זעירה, עם נתונים גרמנים-עבריים, כל ימי הזיכרון הגדולים וגם כל הימים החשובים לחברה. כל חבר אמור להחזיק את הלוח הזה אצלו. – אז אנחנו מסדרים בפעם האחרונה את המשרד שלנו, - היינו מאוד קשורים לחדר הקטן הזה, - הוא עבר הרבה חוויות. הרבה דברים קשים. וכמה דברים יפים.

בבוקר הבא הכל מתרחש בחיפזון רב. במהירות חייבים להוציא את התרמילים מהצריפים, מהר חייבים להתייצב לביקורת, - מאוחר יותר מתאספים שוב בחצר, ארוחה אחרונה בחיפזון, יתרת האספקה מאוחסנת. ואז כבר עומדות המשאיות אשר יביאו אותנו לתחנת הרכבת פירסטנוואלדה. כמעט אין זמן להיפרד מאלו הנשארים מאחור. אתמול בערב נתנו לנו החברים, אשר לא באים עמנו, קופסת בשמים³⁷ ישנה. מתי נעמוד שוב במעגל

42

להבדלה³⁸ ביחד? כמה זיכרונות רבים קושרים אותנו עם זאת לנוינדורף! – האם אתם עוד יודעים עד כמה הייתה קשה עלינו ההתאקלמות (בנוינדורף)? והשיחות בחממה? וטיולי הערב? והעיצוב של חדר החברה? והימים הנוראים³⁹? – והמשחק ביום הצופה על הגגות, כאשר הרברט בתור ממלא מקום מנהל המפעל היה חייב להתרגז כל כך? אך, כל זאת כבר מונח מאחורינו מזה עידנים, כך נראה! ואז כבר נוסעת המשאית הראשונה, מלאה באנשים שרים, דרך שער החצר. – ועכשיו מגיעה (המשאית) שלנו – מתנדנדת ומקרטעת, - הדרך נראית היום כה זרה. – עד כמה שקט מונח כעת שם מאחור הארמון עם המגדל והשעון שתמיד עומד מלכת. – שם מאחור נמצא האי שלנו...

כאשר אנו עולים לרכבת בפירסטנוואלדה, מתרחש שוב הכל במהירות וללא תקלות. החבר שלנו בראק הצטרף עד כאן –

וכאשר הרכבת מתחילה לנסוע את האט הוא עדיין עוד עומד כאן ואז הוא רץ לצידנו ומנופף בידו, כל עוד ניתן לראות אותו.

בארקוב עוברים מרכבת לרכבת! – קומץ של סדרנים יהודים עולה ומצטרף אלינו, כאשר אנו עסוקים עם המטען שלנו. ואז בפעם הראשונה אנשי אס. אס., הצועקים ומצוים – זה צליל אשר אנו עוד לא מכירים כלל ואשר נותן לנו לטעום מעט ממה שכל הנראה עתיד לבוא.

בברלין יוצאים (מהרכבת!) להתייצב בטורים! אנו צועדים דרך הרחובות כשלפנינו, לצידנו ומאחורינו: שמירה. הברלינאים, כך נראה, רגילים לתמונות האלו. אנו פונים לתוך רחוב גרוסה המבורגרשטראסה לתוך הבית אשר שערי הגדולים נפתחים בכדי להיסגר מאחורינו בחזרה. – בכדי שנדע לגמרי בוודאות: אנו כעת "עצורים".

אנו עולים במדרגות, חולפים על פני מיזדרונות

43

הסגורים עם דלתות סורגים, שמאחורי המוטות שלהם נדחסו פרצופי אדם אשר התבוננו בנו בסקרנות. – צמרמורת אחזה בגבנו. – אנו מתמקמים בחדרים. החברה מתגוררת בארבעה אולמות אחד ליד השני המחוברים בפרוזדור אחד. הגענו ביום שישי אחר הצהריים, בערב שרנו בכל החדרים: שיר המעלות!⁴⁰

אווירה מוזרה השולטת בבית הזה. תערובת של ייאוש חסר תקווה ומעט סרקזם, עם הבזק אחרון של רצון לחיות ומעין חשק לטעום עוד פעם אחת מכל מה שהחיים האלה יכולים להציע. סוג של "הר פלאים". וכך בתווך עומדים אנו כעת עם הכוח והבטחון ותחושת היותנו מוכנים, המוחצנים מעט יותר מידי באופן מודע. בבוקר אנו עושים את המפקד שלנו בפרוזדור

הפקודות מהדהדות ברחבי הבית. אנו עושים התעמלות בוקר לאחר שקיבלנו את הרשות לכך ממפקד האס. אס. האחראי עלינו, בגינה קטנה השייכת לבית. – על ידי כך שמותר לנו חוץ מכך כל יום ללכת לטייל חצי שעה, זוגות זוגות זה לאחר זה. ובצמוד לגינה נמצא בית הקברות הקטן הישן בו נמצא הקבר של משה מנדלסון. – זה מקנה תחושה של מעין אירוניה טרגית. פעם אחת אנו עושים שם למטה גם חוג שירה רשמי, אנו שרים את השירים שלנו והגסטאפו מקשיבים ובאם הם מבינים זאת, אז הם אולי מחייכים על הטיפשים הללו אשר שרים במצב הזה: "אנו מעצבים גזע חדש חזק! אנו תובעים את הכבוד היהודי! – אנו נלחמים עבור חירות, שוויון וחוק!" ומדי ערב בערב אנו יושבים צפוף זה לזה בפרוזדור שלנו ושרים. – כמה מהאחרים מצטרפים ומקשיבים -

44

האחרים רוקדים ומבדרים את עצמם בקומה התחתונה.

חווייה גדולה עבורנו היא שאנו פוגשים קבוצה של חברים פולנים הנמצאים כאן, כך ניתן לומר, בתחנת מעבר. אנו מקיימים כמה שיחות ביחד, הם מספרים לנו מהחיים שלהם ומעבודתם. זה משמח אותנו שמצאנו את הקשר המחבר בינינו – הרי תמיד חיכינו "למגע עם יהדות המזרח". – על החברה שלנו משפיעה האוירה של רחוב גרוסה המבורגרשטראסה באופן ייחודי. – נהיים רכים יותר, מקורבים יותר, גלויים יותר האחד כלפי השני. הרבה נאמר אשר בחיי היום יום מפאת הבושה – או גם רק עקב חוסר זמן, לא בא לידי ביטוי במילים. – טוב שכך היה, היות וזה חיבר אותנו יחדיו עוד יותר בחוזקה.

ביום שישי בערב אנו עושים עונג (שבת) לכולם: ואף על פי כן!⁴¹ – החדר הגדול בקומה הראשונה, אליו מובילים הפרוזדורים, מלא לגמרי באנשים. וכולם מאוד מתרשמים. – ולסיום המילים מתוך נוסח המקהלה אשר אמרנו במועצה הפדרלית האחרונה, עוד בנוינדורף אשר מאוחר יותר כתבנו לאלפרד בתור הבטחה

ב"אלבום התמונות מאהרנסדורף" ואשר כעת עולים שוב
בזיכרוננו:

אנו האחרונים כאן
וחייבים לשרוד,
למען נעורינו לא
ירדו לטמיון ללא טעם!
איש במקומו,
היכן שהוא ניצב מוכן,
מציע הבטחה ואחריות,
שמאומה לא הולך לאיבוד!

45

על מאומה, ממה שהושג,
על מאומה, מה שעוד יחיה,
לא נוותר!
הסתכלו עלינו, אנו עומדים כאן,
תמיד מוכנים ליציאה,
מלאים בחובה של כל יום,
בשרות למען המפעל
הזמן. —

היות ואנו יודעים:
מתי שהוא פעם נהייה גם אנו
במולדת,
ואז יחפרו האיתים שלנו

בחלקת הקרקע שלנו.
אז אנו מהווים במבנה של המפעל
אבן נעוצה בחוזקה,
אז נשתלב בשרשרת עמנו
בתור פרק הסובב לעד.
אנו כבר לא אחשורוש
אז אנו כבר לא נהייה היהודי הנודד,
הבורח ומוכה הלאה
לו תמיד בז העולם בעוד הוא ותועה בדרכו.
אנו שוב
יהודה המכבי,
אשר ינהיג את עמו לחופש.
אנו עדיין
המכה בפטיש
של הנושן –
של הצעיר התמידי
עם ישראל!
נישא את דגלך אל על
אנו מחזיקים,
את דגלנו,
ארץ ישראל!

רומזים לנו כי אנו ניסע ככל הנראה ביום שני הבא. יום שני בערב זהו ערב ליל הסדר הראשון (בגולה עורכים את ליל הסדר פעמיים). החג קרוב בצורה אכזרית! – לא נותר הרבה זמן. עוד הבדלה אחת אחרונה. הפעם עומדים ביחד איתנו במעגל שלוש האמהות של חברים אשר ילכו איתנו, וכמה מן המבוגרים יותר מהנוינדורפרים (אנשי נוינדורף), אשר הצטרפו אלינו. – ואז ביום ראשון בבוקר אנו נסגרים כולנו בחדרנו: בדיקת ציוד לדרך! – יום ראשון בערב, היות והסתיימה הביקורת ואנו יכולים לצאת מהחדרים, אנו מתכנסים לסדר ראשון שהוקדם. גם החברים הפולנים נוכחים ויש מצה שבורה⁴² עבור כל אחד מאיתנו. – באם רק נוכל להישאר ביחד, אלה הגעגועים שמניעים אותנו חזק ביותר בימים אלו. באם רק לא יפרידו את החברות והחברים! זה הפחד הגדול שלנו. – אמנם שוחחנו על כך ארוכות ומספיק תיאורטית, כי תהייה האפשרות הזאת, שכל אחד, אף אם הוא לבד לגמרי אמור להרגיש עצמו כחברה בכל החלטותיו. אבל אנו מקווים בכל זאת שלא יוטל עלינו ניסיון זה.

ביום שני מוקדם מאוד עוד מיפקד אחרון. מילים אחרונות של אמונה בגורל טוב, של אמון הדדי, של פרידה – בתקווה שאיננה סופית. – לחיצת ידיים במעגל. – אז שוב הכל מתרחש מהר. אנו מתייצבים, יורדים באופן מסודר במורד המדרגות, מברכים עוד פעם חברים אשר נשארים מאחור. היום שוב נפתחה הדלת. לפנייה שוב המשאיות. ממלאים אותן אחת אחר השנייה, ויוצאים לדרך. לכיוון צפון.

בתחנת רכבת למטענים אחת אנו יוצאים (מהמשאיות). כבר עומדת שם רכבת. קרונות סגורים לבהמות, חלונות קטנים לגמרי

קצת קש על הרצפה. אנו מסתדרים בחיפזון. החברה מחולקת על פני שלושה קרונות. נפנוף זה לזה מצד לצד. – מרטין נמצא ברכבת – עם סרט זרוע של סדרן. איזו הרגשה טובה לראות אותו כאן. הפרידה נוגעת לליבו במידה שלא תאומן. – הוא אמר לנו עד כמה הוא חש כעת קשור אלינו, עד כמה שהוא מכבד אותנו ומודה לנו על גישתנו. – עד כמה שמילים אלו משמעותיות עבורו, יכול רק להעריך מישהו המכיר אותו. – הסדרנים חייבים לעזוב את הרכבת, הם עולים על משאית אשר מביאה אותם חזרה. עד לרגע האחרון אפשר לראות את ראשו האפור של מרטין. – אז נסגרות הדלתות מבחוץ, רק עוד שהות קצרה, - והרכבת יוצאת לדרכה. –

בחוץ פורחים עצי הפרי הראשונים. בלילה זה כל אחד מאיתנו בכל קרון מקיים את הסדר – אנו מספרים מתוך ההגדה⁴³, שרים את השירים הישנים. ויודעים תוך כדי כך שאנו חווים בעצמנו הגדה. –

פסח 1943

החג קרוב באופן אכזרי,
איך שאנו נחגוג אותו השנה,
היות ואנו כבר עומדים ליד הדלת
עם תרמיל גב ארוז.

מה שמוכר לנו מן העבר, היסטוריה,
ובמהלך הזמנים
מתכוון אלינו לקירבנו
מאיים עלינו בעוצמה.

לא עוד סימנים וסמלים,
היות והמציאות תופסת אותנו,

אין תחפושות ואין מסיכה:
המציאות הזאת עירומה.

כן, אוכלים לחם עוני
ואנו עצמנו כעת בחיפזון קודר,
חוסכים לעצמנו את שארית הארוחה
לזמנים של מנוחה קצרה.

אל תוך חכמי ההגדה
- של חיים ישנים שריד אחרון -
נוהם מבחוץ כבר המנוע.
החג קרוב באופן אכזרי!

כמעט ולא ישנים בלילה זה. - לקראת בוקר, בדיוק כאשר מתחיל להתבהר אנו עוברים את ברסלאו. - אנו נוסעים די מהר. - ותמיד, תמיד השאלה: האם יפרידו אותנו? - גם אנחנו "רציניים אבל מלאי תקווה." - דרך החלון הקטן אנו רואים שהסביבה משתנית. הרבה מכרות, ארץ חסרת תוחלת, שוממה. מדי פעם אנשים העובדים על מסילת הרכבת. כמה מהם עם הטלאי הצהוב (המכונים כוכב היהודים). רבים במדים של שבויי מלחמה. אנו שואלים אותם לכיוון, למטרה האפשרית של הרכבת שלנו. הם מושכים בכתפיהם. אחד מסמן כלפי השמיים. אנו לא מבינים דבר. - כעת אנו נוסעים לאט, עוצרים פעם. זה לקראת צהרים, כאשר אנו מגיעים וחולפים על פני תחנת רכבת עם השלט "אושוויץ". זמן קצר אחר כך אנו שוב עוצרים. - אז רואים שקרון אחד לאחר השני נפתחים. - ועכשיו התור של הקרון שלנו. קופצים החוצה. אין יותר זמן לומר שלום ולהתראות. בחוץ הקריאות: הגברים לשמה, - הנשים להתייצב כאן! יש

דקירה בלב. שם הם כבר עומדים, מופרדים מאיתנו על ידי כל הרציפים. – לפנינו מכונית גדולה. אנשי האס. אס. צועקים: מי שזקנה, בהריון, שיש לה ילדים, שיש לה רגליים גרועות, חלשה מדי מללכת, אמורה לנסוע. מותר לה לנסוע! הם כל כך מלאי התחשבות. – והזקנות, הנשים עם הילדים, החולות ואלו שיכולות ללכת בנוחות לשם ומטפסות על המכונית. וכאשר מכונית (אחת) מלאה היא נוסעת והשנייה נעה קדימה.

פקודה חדשה: להניח ולהשאיר את כל החפצים! כבר יביאו את זה אחר כך. – אנו מתייצבות בשורות של חמישיות. – החברות צפופות, יד ביד, מאחורינו נשות נוינדורף האחרות. אנו מוכרחות לחלוף עוד פעם ליד כמה אנשי אס. אס. הבוחנים אותנו בחומרה, מידי פעם שואלים לגיל – מי שהיא פחות מארבע עשרה ומעל ארבעים, מי שנראית להם חלשה, אותה הם שולחים למכונית! חכו רק, הם אומרים, באם אחת לא רוצה להיפרד מהשנייה, אתן כבר תיפגשנה אחר כך מחדש.

ואנו צועדות, מלוות בנשים במדי אס. אס. ומונהגות על ידי איש אס. אס. בכיר יותר, בצייתנות בשורות לחמישיות. הדרך לא ארוכה. – אנו רואות לפתע לפנינו גדר תיל, בכל מקום גדר תיל. אנו רואות לפנינו שער ענק, מוקף שומרי אס. אס. עם כלבים המושכים, נוהמים ונובחים, ואנו עוברות דרך השער הזה. מאוד זקופות, ומבלי שנהייה למעשה מודעים לכך, שברגע זה שמנו רגלנו במחנה אושוויץ, מחנה הריכוז וההשמדה.

זהו יום 20 באפריל 1943 –

(נכתב בנוישאטל – בקס שוויץ, בסתיו 1945)

50

אושאץ, ליד לייפציג,

ב-30.4.45

ביום לאחר השיחרור

תיכף חצות. הכל שקט לגמרי, אני לבד ושמחה. אני יושבת ליד שולחן ומתחת למנורה. יש לי כאן נוצה ודיו ומספיק נייר לכתוב. אני רק צריכה ללכת לארון אם אני רוצה לאכול דבר מה, ואני יכולה לקחת כמה שאני רק רוצה, - בלי שצריכה לפחד, שמחר לא יהיה יותר כלום. שם עומד גם קנקן עם יין. בפינה עומד תנור, - הייתי יכולה לחמם קצת, אבל לא קר לי. - ואם אני מאוד עייפה אז אני נשכבת במיטה שלי.

וכל זה איננו חלום. אין זה חלום בלילה של שינה לא שקטה על שק קש, - באסם אחד, - על ערימות מחטי עצים ביער, - אין זה חלום בקרון פחם פתוח, לנחמה, לשכר את עצמך ולדמות בכאילו. גם אין זה בלילות חום בשטח בין כל הסירחון, האנחות והצעקות, שלוש במיטה במידה וניתן לקרוא כך לערימת הטינופת - כאשר חולמים. - גם לא חלום של המנוחות הקצרות המקפואות במחפורות לצידי הכביש - כאשר כבר היית בעצמך יותר מדי מותשת. - אין זה חלום זהו נס, אבל זה אמיתי.

אינני יודעת באם מחר עוד אוכל לשבת כאן. הרי למדנו שכל חצי שעה, אך כל דקה, יכולה לטמון בחובה דבר חדש בלתי צפוי. אבל אנו תמיד למדנו כל פעם מחדש, ובמיוחד בשבועות האחרונים שהכל כפי שזה בא, בא לנו לטובה.

51

ולכן אני יודעת שגם אם היינו נאלצים לעזוב את ארץ הפלאות הזאת, באם חיים קשים יותר אמורים להתחיל, הרי כל זאת רק צעד אחד קרוב יותר למטרה, צעד אחד נוסף בדרך למולדתנו. היות ואם לא כך היה, אז לא הייתי היום חיה יותר. ואז לא הייתי משתחררת. חופשייה. - אף אחד לא יכול להבין את המילה כראוי, אשר לא חווה את זה בעצמו, מה זאת אומרת: להיות שבוי (עם כל ההבנה שלנו לחופש פנימי!). תוך כך אני ממשיכה

להיות בשקט הכה בטוח ומקנה האושר, עבורו אני אסירת תודה, אסירת תודה באופן שלא ניתן לבטאו.

וכעת אינני יודעת היכן אני אמורה להתחיל לספר. כי לספר אני חייבת, לא רק על מנת לדווח, אלא גם – ואולי בעיקר – על מנת שאסיים עם כך, - ככל שניתן לעבד את זאת. יש רבים אשר ראו יותר וחוו יותר ממני, אני יכולה לראות הכל אולי רק מתוך שדה ראייה מצומצם מאוד, אבל אלו עבורי מרחבים ומעמקים אין סופיים. אני עדיין לא יודעת היכן להתחיל, אבל אני יודעת שאני חייבת להתחיל כאן. אסור לי לחכות יותר, אני חייבת לנצל את האפשרות הראשונה הזאת בדקות הראשונות האלו של השקט. אולי גם כי דווקא כאן באוירה מעניקת האושר הזאת של היותי חופשיה ושל האחוה של הגברים האלה, אשר חוו דברים דומים, ואשר כנראה יותר מכל האחרים יכולים להיות שותפים לתחושה בתור שבויי מלחמה לשעבר, - בגלל שבאווירה זאת הכל נמס בצורה הקלה ביותר.

ביום 5.5.45

אני מוכרחה להגיד גם את זאת: מה זאת אומרת, בכל צעד אותו צועדים ברחוב, לחוש: אני יכולה ללכת להיכן שאני רוצה! מאומה לא נותר מהמבטים המפוחדים לכל עבר, לראות שומרים, להמתין לשריקה

52

למיסדר, מאומה מההישארות בעמידה הזהירה בשורות של חמישיות, מאומה מהיותך נרדפת ונרדפת. רק בחלומות כל לילה הכל עדיין מלא מכל זאת.

אבל כל החיים כאן הם כל כך מחוץ לכל מתכונת אזרחית נורמלית, - הכל בדיוק התהפך להיפך הגמור, עד כי בעצם לא ניתן היה לדמיין זאת – עד כמה פנטסטי אנו תמיד היינו יכולים

לדמיין לעצמנו את הימים הראשונים של החירות – כמו את החיים שלנו בשנתיים האחרונות: וזה היפה מכל, שנמצאים בלב ליבם של החיים החדשים האלו. – ה-"הר הפלאים" של רחוב גרוסה המבורגרשטראסה התהפך! הביטוי "אנו אדוני העיר". הדאגה האבירית הזאת של הגברים כלפינו והשינאה היוקדת הזאת כלפי האחרים. – זה מרגיע לדעת שענייננו נמצא בידיים טובות.

ולמרות הכל, האי-שקט הזה להתרחק מכאן, גם אם זה רק מספר צעדים נוספים אל מקום היעד. שום דבר אחר לא נהייה לי כה ברור בימים אלו כמו דבר זה: צריך ארץ מולדת! כל אחד מהגברים האלה, בלי קשר באם הוא חייל מארה"ב או קנדה, מצפון או מדרום צרפת, מאנגליה, מהולנד, מסרביה, מפולניה, מרוסיה, מאיטליה או מצ'כוסלובקיה, - כל אחד מהם גאה בארץ מולדתו, כל אחד מהם מראה תמונות של אישה וילדים. והגאווה הזאת על ארץ המולדת היא הדבר שבעטיו אני מקנאה בהם, ומה שמחזק אותי כל פעם עוד יותר בדרך שלי.

וכעת אני גם יודעת שאת כל מה שיש לי להגיד, אני חייבת להגיד לכם חבריי. לא רק אלו השייכים לחברה הקרובה ביותר שלנו ואשר אין אנו אפילו יודעים היכן הם נמצאים כעת, ואשר עליהם אנו חושבים, - לא, אלא חושבים אנו על כל החברים השייכים אלינו

53

ואשר עליהם אנו חושבים, כאשר האחרים מדברים על המולדת שלהם.

חברים, לפני שאני מתחילה לספר באופן מסודר, אני חייבת כאן לאשר פעם נוספת שתמיד הייתי מודעת לכך: אין תשובה אחרת להצלה הנפלאה הזאת, אלא לקחת אחריות כלפי האחרים, אשר אינם נמצאים כאן.

ה- 8 במאי

מהיום בבוקר בשעה 2:41 יש שלום. – – שלום – – שלום – – כל כך בלתי ניתן לתיאור כמו כל אחד מהניסים האחרים אשר התרחשו לנו. – – ואנו חיים, ויושבים כאן, עם חברים למלחמה ושותים לחיי השלום. יש לנו פרחים על השולחן, ואולי נוכל עוד מעט בהקדם לכתוב לכל המקומות, ואז החברים בחוץ ילמדו לדעת, שאנו, למרות הכל, שאנו עדיין כאן. – – לא יתואר, עדיין, לא יתואר – שלום! שלום! – מה עוד אני יכולה להגיד, הלילה אני כבר לא יכולה לכתוב יותר. עד עכשיו ישבנו עם הקנדי ביחד – אולי הוא יהיה כבר בקרוב בבית. אולי גם אנו נהיה בקרוב בבית, – – בבית – – זה בלתי אפשרי לכתוב היום משהו נבון. אני משתדלת להסביר לעצמי את המצב החדש הזה. אבל זה בלתי נתפס. בלתי נתפס, בעצם כמו הכל מה שנקרה בדרכי בזמן האחרון.

54

ה- 13 במאי (1945)

אני רוצה ראשית כל לספר על הזמן האחרון של נדודינו, מהיציאה מאושוויץ ואילך, היות וזה הכל עדיין טרי וחי. זה מה שהיה קודם לכן, גם הוא עדיין כל כך חדש, כאילו שחוויתי אותו זה עתה, אבל יש כזאת הצטברות של דברים, החורגים מאירועים יום יומיים ואשר עדיין עוד בלתי מסודרים לחלוטין, כך שאני אינני מעזה עדיין להיכנס לכך.

בליל ה-18 לינואר (1945) כבר לא העזנו יותר ממש להתפשט (לקראת השינה). הלילה הראשון מאותה שורה של לילות אשר נמשכו על פני כמעט חמישה חודשים, בהם אנו לא יצאנו מבגדינו יום ולילה. הייתה לנו את ההרגשה הכה חזקה שבימים אלו – או בלילות – הטרנספורט שהיה צפוי זמן כה רב וממנו חששנו, יצא לדרך (פינוי מאושוויץ) (הערה: לצעדת המוות).

תוך כך תמיד התקווה הקלושה שהחזית תתקרב כל כך מהר עד כדי כך שאנו לא נוכל יותר לצאת. כבר חצי שנה קודם לכן אמרו שתוך שלושה או ארבעה ימים הרוסים כאן! ושוב ושוב חיכינו ודמיינו לעצמנו מאוחר יותר שהם ישיגו אותנו בצעדתנו, לאורך כמעט כל הרייך, - אבל משכו אותנו עוד ועוד, עד לכאן. אולי הם היו אז באמת במרחק יום אחד מיציאתנו מאושוויץ. אני היום עדיין לא יודעת את זה. – בלילה זה, כאמור, ישנו בדרך כלל כבר באופן מאוד לא שקט, ואני התעוררתי כאשר מריה עם

55

פנס אל פני אולם השינה שלנו, ואמרה תוך כדי כך לשומרת אס. אס. שליוותה אותה: "הם לא היו צריכות להרגיש כאן שום דבר, באם אלו מהבלוקים האחרים לא היו מסתתרות כאן" כלומר זה הסוף. נטולת שינה יכולתי אז לחבר לעצמי מתוך כמה פירורי דיבורים שקלטתי, כי כבר בלילה זה הטרנספורט יגובש בעיקר מתוך אלו "הזמינות". כמובן שנהייה אצלנו אי-שקט. אחיות וחברות מאלו שכבר היו רשומות נגשו להירשם, ומריה (זקנת הבלוק) והאחראיות האחרות ניסו כמיטב יכולתן לצרף גם את אלו אשר עוד רצו להצטרף. למטה בחדר מפקד הבלוק עבדו בקדחתנות. ישנתי אז עוד קצת ובדומה ללילה האחרון בנוינדורף, חשבתי: מתי נישן שוב במיטה? (אנחנו למדנו בינתיים להיות ללא ציפיות, היות ולדרגש הזה הרי לא ניתן לקרוא בשם מיטה). – כאשר יצאנו בבוקר לעבודה – כל מה שרצינו לקחת איתנו, כבר לבשנו - , הטרנספורט למטה כבר עמד מוכן. הוא יצא באותו בוקר כמתוכנן. היום השומרת נשאה בפנינו נאום קטן: לא ידוע באם אנחנו נלך, או לא, באם כן, אז נלך כולנו. אין לנו ממה לפחד! למעלה בחדר התפירה התיישבתי מייד ליד המכונה בכדי לתפור עבור החברות ועבורי תיקים. לא היה לי שקט בלי זה. וכמה טוב שבדיוק כאשר

השלמתי את התפרים העיקריים, קראו לנו מלמטה: להתכונן לחזור מייד למחנה! גם אם לקחנו בחשבון שזה יתחיל, - הרי באותו הרף עין ירדה מעין צמרמורת בגבינו. סיימנו מהר.

56

היה זה בוקר בהיר, מושלג, כאשר הלכנו בחזרה. בדרך פגשנו שבוי מלחמה זקן רוסי, אשר פניו זרחו, שהראה כלפי מזרח ואמר: עוד מעט! אני ראיתי בכך סימן טוב. – במחנה היה אי-שקט רב. כל המרחב של הבלוקים, רחוב המחנה, הכל היה מלא נשים. אנו שאלנו אותן מהיכן? הן אמרו בחלקן, מבירקנאו, או ממחנה הגברים, או מבריינקי (מחפורת האוצר). (זוועתי היה הכינוי הזה). קבוצות אחדות היו שמחות למדי, מצויידות, אחרות נראו מסכנות למדי. אנו היינו שמחות שיכולנו עוד לעלות לחדרי השינה שלנו, התיישבנו על המיטות והכנו את הדברים שלנו. כדבר אחרון פיצלתי את המנורה אשר החברים שלחו לנו, על מנת לתת את החלקים הבודדים על מנת שהחברות תקחנה עימן. אני עצובה שלא שמרנו עליה, גם כי את המכתבים של החברים נאלצנו לזרוק, אלו שפעם הכנסתי ושמרתי. – צהריים! אנו כמעט איננו יכולות לאכול משהו, וכמה טוב שאז עוד לא ידענו כמה זמן אנו כבר לא נאכל משהו חם יותר וכמה ימים מאוחר יותר השלג יהיה המזון היחידי שלנו. – זמן קצר לאחר מכן שריקה, כולם להתייצב. אנו מחכות חצי שעה, שעה – אף בן אדם אשר מצווה משהו, אשר מטפל במשהו, רק פולניות ואוקראיניות מבירקנאו, אשר מתנפלות כמו חיות טרף על המיכלים החצי מלאים במזון – יש לנו רק מחשבה אחת: במידת האפשר שלא נצטרך ללכת ביחד איתן. אנו מתרוצצות שעתיים הלוך ושוב, באיזה שהוא מקום מחלקים סוכר, אבל אנו כמעט וכבר לא מקבלות מכך, האחרות מתנפלות על כך במכות, - אנו לא מסוגלות לכך ולא נלמד את

זה לעולם. חוץ מזה עוד לא קיבלנו כל מזון. טוב שקיבלנו קודם
לכן במתנה קצת לחם וסוכר וכמה טבליות ויטמינים.

57

בעוד אנו ממתינות למטה, אנו תמיד חושבות על האפשרויות
להתחמק מהטרנספורט. אולי צריך לנסות להישאר. אבל אנחנו
כנראה, על פי העקרון הישן שלנו, נמתין ונעשה את מה
שיתבקש באותו הרגע. כעת אנו מנסים לקחת את שני הלחמים
המגיעים לכל אדם ממחסן הלחם. אנו מגיעות פנימה תוך
קשיים, בפנים יש אנדרלמוסיה גמורה, הכל מלא באופן לא
יאומן, דוחק, דחיפות, צעקות. כעת הם נכנסים עוד גם דרך
החלונות! כל אחד יכול לקחת כמה שהוא רוצה – איש אינו
משתלט על אי-הסדר. גם מנהיג הבלוק יכול רק למשוך בכתפיו
והולך שוב. שומרת אחת זורקת בקבוקים לתוך ההמון ופוגעת
תוך כך בנערה שעין אחת שלה נעקרת. רק אז זה נהייה קצת
יותר שקט. בכל מקרה זהו טעם מוקדם ממה שמצפה לנו.
וכעת נשמעת שריקה וקריאה, הפעם מאוד חזקה להתייבב.
כעת השעה שש, אין אור בחדרים, הייתה אפשרות לנסות
ולהישאר, באם היה ידוע, שלא יהיה יותר חיפוש. אומרים
שנוסח הפקודה שחייבים לפנות הכל בשמונה וחצי, היות ואז
יפוצץ הבניין. הרוסים ככל הנראה הגיעו בכל זאת מהר מאוד
לקרבת מקום. אז אנו הולכים בכל זאת למטה ומצטרפים. גם
בחוץ חושך. הכל מתרחש כעת מהר מאוד. זה כנראה שש וחצי
כאשר אנו פוסעים דרך השער. לי יש את ההכרה הברורה
והחדה, שהשער הזה ובכך המחנה מ.פ. (מחנה פליטים)
אשוויץ (ה-ר' של ריכוז אבד במהלך השנה האחרונה), הוא
כבר נמצא מאחורינו. ואני שומעת כיצד השומרים מעבירים את
הידיעה מהאחד לשני: הטרנספורט מתבצע.

58

פסח 1945

כעת אנו חופשיים!
כי עוד לפני העיניים שלנו
חצה פרעה את הים
ומעל לכל מצרים לשונות באדום
והכל נאכל בלהבות המשפט.

חופשיים היננו
ואנו יכולים ללכת,
להיכן שרגלינו העייפות נושאות אותנו. –
ואנו בדרכנו לכיוון המולדת
אבל עדיין מעונים מהשאלות הישנות הללו:
כמה זמן? כמה רחוקה – תהיה עדיין עוד הדרך?
כמה זמן עוד מתדפקים על דלתות זרות
הקבצנים, אותם מאכילים עם נדבות,
ואשר במעמקי ליבותיהם חשים,
כי תמיד הם נקראים "בלתי רצויים"?...

אך, - תמיד יציאה חדשה, נדודים חדשים
וכל הפחדים הישנים בלילה:
ההסתה, הבעירה, המנוסה מפני האחרים –
ותוך גישוש את חושבת אז כאשר את מתעוררת:
כן, אנו חופשיים. – רק הדרך שלנו ארוכה,
המדבר נטול תקווה, אותו אנו כך חוצים! –
אנו מתאבלים על הזמן הבלתי מנוצל,
על הימים אשר אורם האיר לנו ללא תוחלת.
כן, אנו חופשיים! רק ידינו

59

קשורות, ומשותק הצעד.
אבל געגועינו נישאים ברוח הקיצית

ולוקחים עימם את הבטחתנו אל המולדת
- בבדיקה מחודשת, בשיקול ובאופן מדוד:
"תשכח ימיני,
ירושלים, אם אשכחך!"

60

נספח

61

הסברים של המונחים העבריים

- 1 **מנורה** – בעלת שבעה או שמונה קנים
מנורת חנוכה (חנוכיה) – מודלקת בחג חנוכת המקדש
- 2 **חברות** – ידידות (לשון רבים), השייכות לקבוצה שיתופית
חבר – ידיד
חברה – ידידה (יחיד)
חברים – ידידים (רבים)
- 3 **חברה** – חוג ידידים שיתופי, שייכים לקבוצה הפדרלית
- 4 **עלייה** – מילולי: עלייה = הגירה לישראל
- 5 **ארץ** – מילולי: ארץ = ארץ ישראל
- 6 **מיפקד** – מיסדר חגיגי
- 7 **יזכור** – פולחן לזכר מתים
- 8 **"אם אשכחך ירושלים – תשכח ימיני"** – מילולי: = תרגום לגרמנית
- 9 **שבועות** – חג האסיף בזמן של חג פינקסטן (הנוצרי)
- 10 **קיבוץ** – צורה של יישוב שיתופי בישראל עבור התנועה שלנו

11	ראש הנהגה – המנהיג הראשי
	מזכיר החלוץ – מזכיר תנועת החלוץ הציונית
12	ס.ה. 7 – טרנספורט בלתי ליגלי (הכשרה מיוחדת)
	מספר 7
13	מרכז – מרכז (של תנועת הנוער הציונית)
14	מדריך – מדריך, מנהיג
	מדריכים – לשון רבים
15	מועצה – מפגש למטרת התייעצות
16	הכשרה-קיבוצים – מחנה הכנה של תנועת הנוער
	הציונית בגרמניה
17	הדרכה – הדרכה (של תנועת נוער)
18	י. ע. = יוגנד עלייה = עליית הנוער, קבוצת גיל של גילאי
	12-18 במסגרת ארגון "החלוץ", אשר היו מקובצים
	במחנות הסבה מקצועית מיוחדים
19	קיבוץ מאוחד – זרם מיוחד של החלוץ
20	מ.ה. = מכבי הצעיר – קבוצת נוער של החלוץ עם
	תפישה מודגשת של צופיות
62	
21	בית נוער – בית נוער
22	בית ספר עלייה – בית ספר מיוחד להכנת צעירים
	לישראל

- 23 **תרבות – תרגום לגרמנית**
- 24 **עונג שבת – חגיגה לרגל כניסת השבת ביום שישי בערב**
- 25 **דגל – תרגום לגרמנית**
- דגלים – ברבים**
- 26 **חזק – תרגום מילולי לגרמנית (מילת הברכה של ברית
הנוער שלנו)**
- 27 **אגודיסטים – חברי קבוצה דתית מאוד אורתודוקסית**
- 28 **"התקווה" – תרגום מילולי לגרמנית – המנון מדינת
ישראל ובעבר המנון התנועה הציונית**
- 29 **"שאו ציונה" – המנון הברית (של תנועות הנוער הציוניות
בגרמניה)**
- 30 **חמישה עשר בשבט, יום הצופים = 15 בחודש שבט
(בד"כ פברואר) – יום "הצופה" – חגים אותו בישראל
בתור "ראש השנה לאילנות" על ידי נטיעת עצים)**
- 31 **מזכירות – הנהגה**
- 32 **ועד – ועדה של הקבוצה השיתופית**
- 33 **פסח – חג המעבר - (בד"כ בזמן חג הפסחה הנוצרי)
לזכר יציאת מצרים**
- 34 **"סדר" – סעודה חגיגית לכניסת חג הפסח**
- 35 **ערב שבת – יום שישי בערב, תחילה חגיגת של יום
המנוחה**
- 36 **"להתראות בארצנו" – תרגום מילולי לגרמנית**

37 **קופסת בשמים** – קופסה המכילה תבלינים נותני ריח
טוב, בה משתמשים בפולחן של המעבר משבת לתחילת
השבוע

38 **הבדלה** – תרגום: הפרדה. פולחן של מוצאי שבת
ותחילת השבוע

39 **ימים נוראים** – חגים חשובים (כך מסבירה המחברת)

40 **שיר המעלות** – פרק תהילים לחגיגת השבת: "כאשר
תשיבנו, השם..."

41 **ואף על פי כן!** – תרגום מילולי לגרמנית

42 **מצות** – הלחם שטרם החמיץ, אותו אוכלים בשבוע
הפסח לזכר יציאת מצרים

43 **הגדה** – קורות תקופת העבדות ויציאת מצרים אותם
מקריאים בפסח

עמוד 63

רשימת האנשים הנזכרים ברישומים (רשומי
הזיכרונות) – לפי הסדר בו הם מופיעים ברישומים

אלפרד זלביגר	המנהיג הבכיר ביותר של הברית "מכבי הצעיר, ברית הצופים" (מ.ה.) בגרמניה, העובד האחראי של משרד פלשתינה, במיוחד להגירה של צעירים (עלית הנוער). – בדצמבר
--------------	--

1942 נעצר כבן ערובה יחד עם
פונקציונרים נוספים ונרצח בירייה.

אקה – אריקה זלביגר אשתו של אלפרד. בעת הירצחו
פונתה/גורשה יחד עם הורי אלפרד
ונספתה.

עובדת של א. זלביגר במשרד
פלשתינה ועבור עלית הנוער.
פונתה/גורשה בתחילת 1943
לטרזיינשטאדט ונספתה שם.

סוניה אוקון

הא. -וי. – הנס וינטר המנהל האחראי לשעבר של הכשרות
הנוער (מחנות ההכנה), חי כיום
בארה"ב.

ניהל את הטרנספורט הבלתי-ליגלי
של ההכשרות המיוחדות מס. 6.
לאחר שהטרנספורט נעצר
ביוגוסלביה, הוא הצטרף לפרטיזנים
ונפל במילוי תפקידו.

מרטין הירש

היה המנהל של מחנה ההכנה
"פדרבורן", גורש עם קבוצתו וביחד
עם משפחתו במרס 1943 לאושוויץ,
ומספר חודשים מאוחר יותר נרצח שם
בגז.

לודביג קוטנר

היה המנהל האחראי למחנות ההכנה
הדתיים אשר לבסוף היו מרוכזים
בשטקלדורף והגיעו משם במהלך קיץ

קורט זילברפניג

(?) 1942 לפינוי/גירוש.

קורט זילברפניג

נדרש למשימת עבודה, אבל העדיף
ללכת ביחד עם משפחתו והצעירים
להם היה אחראי. ככל הנראה הובא
לאושוויץ ונספה שם.

64

הרברט – אהוד – גרובלד מנהל קבוצת הצעירים

שנמצאה באהרנסדורף ומאוחר יותר
בנוינדורף. יחד עימם פונה/גורש
לאושוויץ, - הגיע אז דרך גרמניה
לישראל היכן שהוא חי היום עם
משפחתו.

הנס ונדל

השתייך למנהלים האחראים
המרכזים של עלית הנוער והיה מנהל
ברית הנוער מ.ה. (מכבי הצעיר) –
היה המנהל האחראי לטרנספורט
הבלתי-ליגלי של ההכשרות המיוחדות
מס. 7 ונספה באסון "הפאטריה" בנמל
חיפה.

אריך-אפרים פרנק

היה שייך לעובדים המרכזיים במשרד
פלשתינה והיה אחד מן המנהלים
האחראים של הטרנספורט הבלתי-
ליגלי של ההכשרות המיוחדות מס. 7.
חי כיום בקיבוץ בישראל עם משפחתו.

היינץ שוורצנץ

השתייך לעובדים המרכזים במשרד
פלשתינה והיה אחד המנהלים של
הטרנספורט הבלתי-ליגלי של

ההכשרות המיוחדות מס. 7. חי היום
בקיבוץ בישראל עם משפחתו.

מרטין גרזון

היה המנהל מטעם התאגדות
היהודים ברייך בגרמניה והוכר על ידי
הרשויות הגרמניות כמנהל חוות
ההסבה המקצועית "עבודת אדמה
נוינדורף". גורש משם עם משפחתו
בשנת 1943 לטרזיינשטאדט. – משם
נשלח לאושוויץ, היות וסירב לארגן
טרנספורט עבור אושוויץ. שם נספה.

הנס וולפגנג/זאב כוהן היה אחד ממדריכי הנוער של קבוצת
מ.ה. (מכבי הצעיר), אשר
פונתה/גורשה מנוינדורף לאושוויץ.
שם נספה.

נתן שוואלב – דרור היה בא-כוח של תנועת החלוץ
מישראל, שישב בזמן המלחמה
בשוויץ ומשם השתדל לקיים את
הקשר עם הקבוצות הפזורות
באירופה. חי היום שוב בישראל.

מדריכה צעירה אשר בראש

לוטה קאיזר

ובראשונה

65

הייתה פעילה בקבוצה שעבדה בברלין
ולבסוף לאחר שהחברים המובילים
כבר לא היו שם, לקחה על עצמה את
העבודה המרכזית. – גורשה עם אחת
מהאקציות התעשייתיות באביב 1943
ונספתה.

לאחר שהיה תחילה מדריך במחנה הכנה, קיבל על עצמו גם את העבודה המרכזית בברלין. משם הוא פונה/גורש לאושוויץ. חי היום עם משפחתו בתל אביב.	ארתור פוזננסקי
המנהל האחראי האחרון שלהתאגדות של היהודים הרייך בגרמניה. פונה/גורש בתחילת 1943 לטרזיינשטאדט ושם נספה.	ד"ר פאול אפשטיין
אשתו של פאול אפשטיין. – שותפה לגורלו.	הדביג אפשטיין
חבר ומאוחר יותר אחד המנהיגים של קבוצת הנוער של מ. ה. (מכבי הצעיר) שחיה בנוינדורף. גורש עם כולם ביחד באפריל 1943 לאושוויץ ונספה במהלך "צעדת המוות" בתחילת 1945, לאחר הפינוי של אושוויץ.	ברנד אופנהיימר

66

רשימת מקומות המוזכרים בזיכרונות

חוות הסבה מקצועית ליד פורסטנוואלדה על נהר שפרה	נוינדורף
חוות הסבה מקצועית של מ. ה. (מכבי הצעיר ברית הצופים) ליד אורניינבורג, לא רחוק מברלין	אהרנסדורף

מחנה הסבה מקצועית בקרבת ברלין	סקאבי
מחנה הסבה מקצועית ליד העיר פדרבורן	פדרבורן
חוות הסבה מקצועית בשלזיה (חבל במזרח גרמניה) השייך לתנועות הדתיות	שטקלסדורף
מחנה הסבה מקצועית עבור מבוגרים יותר בקרבת ברלין	וינקל
חוות הסבה מקצועית עבור קבוצות נוער של מ. ה. בקרבת ברלין	האוולברג
חוות הסבה מקצועית עבור קבוצות נוער של מ. ה. ליד לנסברג על נחל הוארטה	ייסן
מחנה הסבה מקצועית עבור בוגרים יותר ליד לנסברג על נחל הוארטה	שניבינשן
מחנה הסבה מקצועית	טמפליטץ
מחנה הסבה מקצועית	פולנצוורדר

אודות הספר

בורינסקי, אנליזה, כעת אורה,
קיבוץ מעיין צבי ליד זכרון יעקוב
"זיכרונות 1940-1943"

72 עמודים הכתובים בכתב יד של זיכרונות על החיים של קבוצה של מכבי הצעיר במחנות ההכשרה אהרנסדורף ונוינדורף (גרמניה) והטרנספורט לאושוויץ נכתבו בסתיו 1945 בשווייץ.

1.

הכשרה – מאוחר יותר תחת המסווה של מבצעי עבודה – קבוצה של מכבי הצעיר. – אלפרד זלביגר, אישיות. – סמינר בברלין באביב 1941. – השתלבות לתוך "ההתאגדות הפדרלית של יהודי הרייך". – הבהקים אחרונים של חיים יהודיים בתוך תערוכה שאורגנה על ידי ההתאגדות ברייך שנקראה "עבודה יהודית", בוצעה בסדר גודל גדול יחסית. – הטלאי הצהוב ואיסורי נסיעה. – האם יש ללוות את ההורים לפינוי/גירוש? – האם יש לעבור לחיים במחתרת? – פינוי/גירוש חלקי מתוך המחנות. – חנוכה 1942, מותו של אלפרד זלביגר. – 8 אפריל 1943 גירוש ממחנה נוינדורף. – שהות ביניים בנקודת הכינוס גרוסה המבורגר שטראסה, ברלין. – הגעה לאושוויץ 20 אפריל 1943. – חגיגת חנוכה חשאית באושוויץ 1943.

..

כמה הערות למשמעות הכתובים המקוריים:

יש רק מעט מאוד תיאורים מפורטים על החיים בגרמניה לאחר פרוץ המלחמה, והבודדים האלה נוגעים בעיקר לברלין. כתב היד המונח לפנינו חשוב במיוחד גם משום התאריך של חיבורו (סתיו 1945!), הנותן תיאור מוחשי באופן בלתי רגיל של החיים של

68

קבוצה סגורה של מכבי הצעיר בחוות החקלאיות אהרנסדורף ומאחר יותר נוינדורף, הוויכוחים שלהם ורגשותיהם. מעבר לכך הכתוב מאיר מכמה כיוונים את העבודה של "ההתאגדות הפדרלית של היהודים ברייך הגרמני" בברלין, אשר מחוג המנהיגות שלה לא נשאר איש בחיים. במיוחד אנו לומדים מכך על תערוכה אחת שאורגנה על ידי ההתאגדות הפדרלית עוד בשנת 1941 בשם "עבודה יהודית". על כך יאמר: "עוד הבהק אחרון של חיים יהודים בתערוכה שאורגנה בסדר גודל גדול יחסית" עבודה יהודית אליה המפעלים הפרטניים להסבה מקצועית של ההתאגדות הפדרלית סיפקו חומר רב, בעיקר בתחומי מלאכת יד. להחלוץ היה ביתן גדול משלו, עם דגמים של קיבוצי ההכשרה הפרטניים ושל שורה של תמונות יפות מהארץ. – ואז הכל התרחש מהר מאוד עם הפיזור של המוסדות היהודיים. על "ההתאגדות הפדרלית" הוטלו הגבלות כספיות קשות מאוד" וכדומה. – התיאור כולל חוץ מכך הצגת האישיות של אלפרד זלביגר, אשר עליו מאוחר יותר יאמר על גבי פתק הכתוב במכונת כתיבה, אשר צורף למחברת: "אלפרד זלביגר. בימי החנוכה 1942 המזכיר דאז של החלוץ והמנהל הפדרלי של מכבי הצעיר, נרצח בברלין עם שבעה פונקציונרים אחרים של ההתאגדות הפדרלית. אלפרד היה הנקודה

המרכזית של כל העבודה הציונית והחלוצית בגרמניה, אשר עם הפיזור של משרד-פלשתינה בברלין הפך לבלתי-ליגלי ועל ידי כך היה זה תמיד קשה יותר ומסוכן יותר לאחר הפירוק של רוב ההכשרות, היו החברים שנתרו מרוכזים בשלושה "מחנות עבודה" וניסו שם, ככל שהיה אפשר, להמשיך ולבצע את עבודתם. הקבוצה של מכבי הצעיר חיה בחוות "נוינדורף" ליד פורסטנוואלדה על נהר שפרה ובאופן טבעי היה הקשר של אלפרד איתם החזק ביותר.

.III

אנליזה בורנסקי נולדה בברלין בחמישי בספטמבר 1914. האבא שלה היה ד"ר פאול בורנסקי, כימאי ומומחה היגיינה עד 1933 מנהל לשכת הבריאות הראשית של העיר ברלין. האמא אליס רוזה בורנסקי, נולדה בירנבאום.

האח פריץ שמואל מאז 1939 בישראל, חבר קיבוץ גליל ים ליד הרצליה. גורל ההורים: 1941 הגירה לנורווגיה, ובעת כיבוש נורווגיה על ידי הנאצים נלקחו לאושוויץ ונספו שם.

69

קורות החיים שלה: ביקרה בבית ספר תיכון דורותיאה ובשכבה עליונה בתיכון בברלין ועמדה בהצלחה בבחינות הבגרות 1933. מ-1934 עד 1937 היא עבדה בהמבורג בגני ילדים שונים בתור מתלמדת, ולמדה בין 1937 עד 1939 בברלין "במוסד היהודי להכשרת מורים" בהנהלת ד"ר במברגר ועמדה שם בהצלחה בבחינת הדיפלומה הלאומית למורים לבתי ספר יסודיים יהודיים באביב 1939. היא לימדה בברלין חצי שנה

בבתי ספר שונים והלכה בסתיו 1939 למחנה ההכשרה "חוות אהרנסדורף" בתור מדריכה של מכבי הצעיר ולאחר הפירוק של אהרנסדורף עברה לקבוצות אל עבודת האדמה נוינדורף בסתיו 1941.

20-8 אפריל 1943 טרנספורט לאושוויץ.

עזבה את אושוויץ עם הפינוי מאושוויץ (כידוע ב-18 לינואר 1945), השתתפה אז בצעדת הפינוי (צעדת המוות), עם תחנות ממושכות ברוונסברוק, מלכוב וטאוכה ליד לייפציג, וברחה שם באפריל 1945 מטרנספורט הפינוי.

ביוני 1945 היא הגיעה יחד עם "טרנספורט ילדים בוכנוואלד" לשווייץ. שם עבדה במשרד היבשתי של עליית הנוער, בשווייץ. ביולי 1947 היא היגרה לארץ ישראל וחיה כאן בקיבוץ מעיין צבי.

גורל כתב היד: הזיכרונות נכתבו בכתב יד בסתיו 1945 בנוישאטל-בקס, שווייץ, כפי שהיא עצמה הוסיפה בעיפרון בסוף כתב היד. המחברת נשלחה ב-1945/46 על ידי נתן שוואלב (ככל הנראה בא-כוח החלוץ או של מכבי הצעיר בשווייץ) לישראל ונמסרה למזכירות דאז של חבר הקבוצות ומהם קיבלה המחברת (מחברת הספר) את המחברת (של כתב היד) בחזרה מאוחר יותר.*

ד"ר באל

* כתב היד נמסר לי על ידי "יד ושם". אורה אלוני-בורינסקי

(כוונת המחברת הייתה ככל הנראה: כתב היד נמסר על ידי ל-"יד ושם").

18 מנהיגי הכשרות החלוץ בגרמניה	1 אנליזה בורנסקי
19 עבודה חקלאית ב"קבוץ בוכנוואלד" בחוות גרינגסהוף	2 פיסת הדגל המקורי
20 טקס החופה והנישואין של הרברט ועליזה גרובלד ב"קבוץ בוכנוואלד" בחוות גרינגסהוף	3 דגל מכבי הצעיר שנגזר
21 מפגש בקבוץ מעין צבי 1963	4 אנליזה בורנסקי / אורה אלוני
22 כנס "נצר מוצל מאש" קבוץ מעין צבי 1965	5 מחברת הזיכרונות של בורנסקי
23 נוינדורף – תמונות 2015	6 לקט תמונות אנשים וחפצים
24 נוינדורף האורווה - 2018	7 בורנסקי מסרה עדות ליד ושם
25 נוינדורף, מגורי חניכים – 2018	8 כינוס בקבוץ נצר סרני 1985
26 נוינדורף, בניין מרכזי - 2018	9 מרכז החלוץ ברלין 1941
27 ארנסדורף, לוח הזיכרון - 2018	10 חוות ארנסדורף, טמפלין.
"כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו"	11 הספרייה בנוינדורף 1941
28 אהרנסדורף – שרטוט השטח	12 הכשרת נוינדורף עם דגל ישראל מונף, הדגל שנגזר וחולק
29 מפת התמצאות כללית	13 רחל מוזס (אינגה פצל) אשר כונתה "ארנבת", אורה בורנסקי
30 לקט ספרים אודות ה"הכשרות"	14 אנליזה אורה בורנסקי
31 הכשרות "החלוץ" באנציקלופדיה האינטרנטית WWW.JEWIKI.NET	15 אנליזה אורה בורנסקי
דף הסבר מאת ארי ליפינסקי	16 רחל מוזס (אינגה פצל) "ארנבת", אורה בורנסקי
	17 פאולה וקלאוס שטרן: "השנים היפות ביותר בחיי היו שנות ההכשרה בנוינדורף."

מהארכיון האישי של יואב גד.

Ghetto Fighters' House

No. 58076/4a

IDENTITY CARD (8380)

Name of holder אורה בורנסקי
ORA BORINSKI

Place of residence חיפה ב' חאכאד אא
Haifa B' Hachad Aa

Place of business חיפה - חק
Haifa - Hk

Occupation house wife - חברה
house wife - Hk

Race jew - יהודי

Height 5 feet 6 inches

Colour of eyes Brown - חום

Colour of hair "

Build Medium - בינוני

Special peculiarities "

Signature of issuing officer [Signature]

Appointment 5/11/45

Place חיפה - חק Date 27.6.45

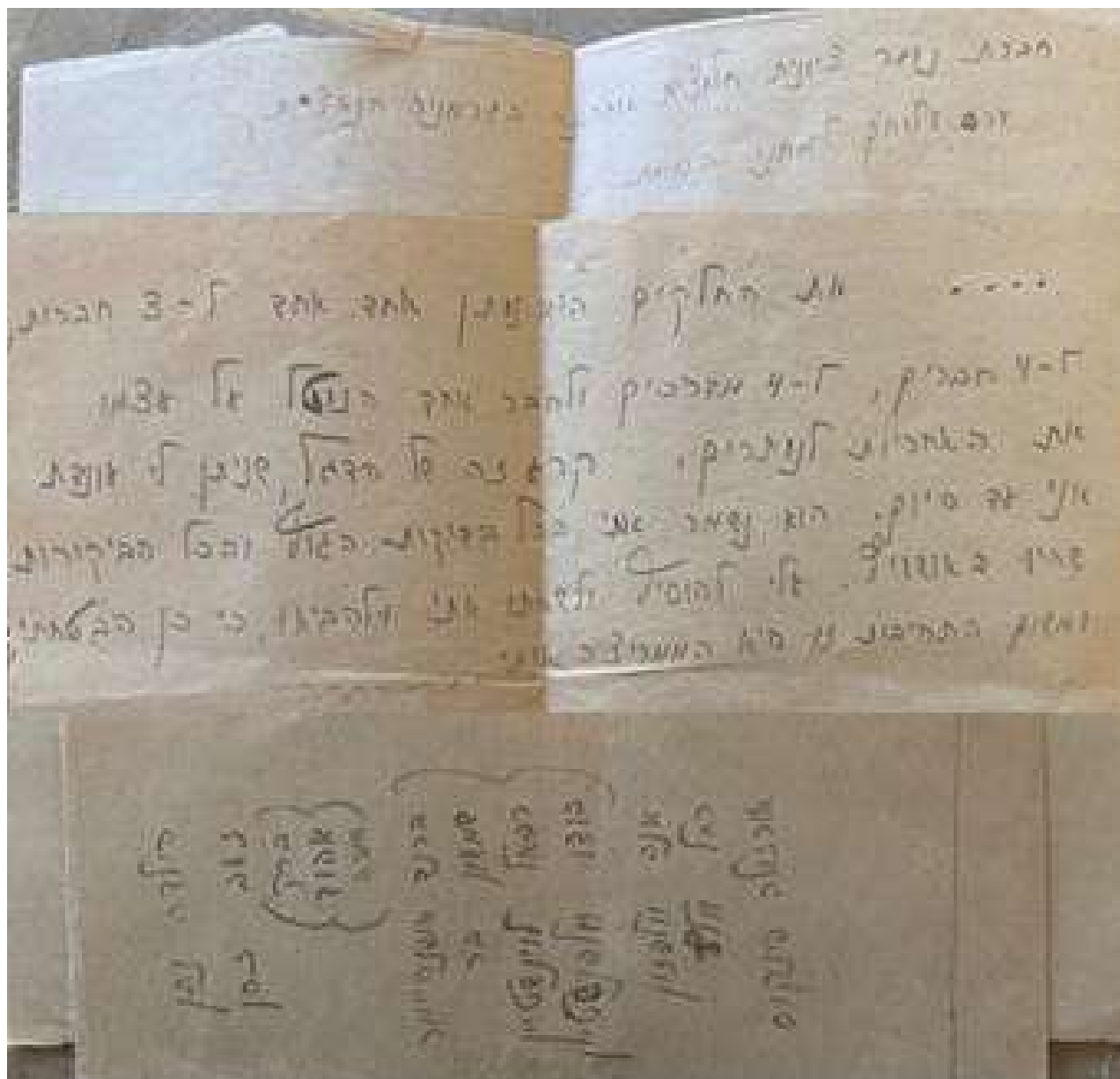
Office stamp partly over photograph.

Signature of holder אורה בורנסקי

Possession of this card constitutes evidence of residence in Palestine.

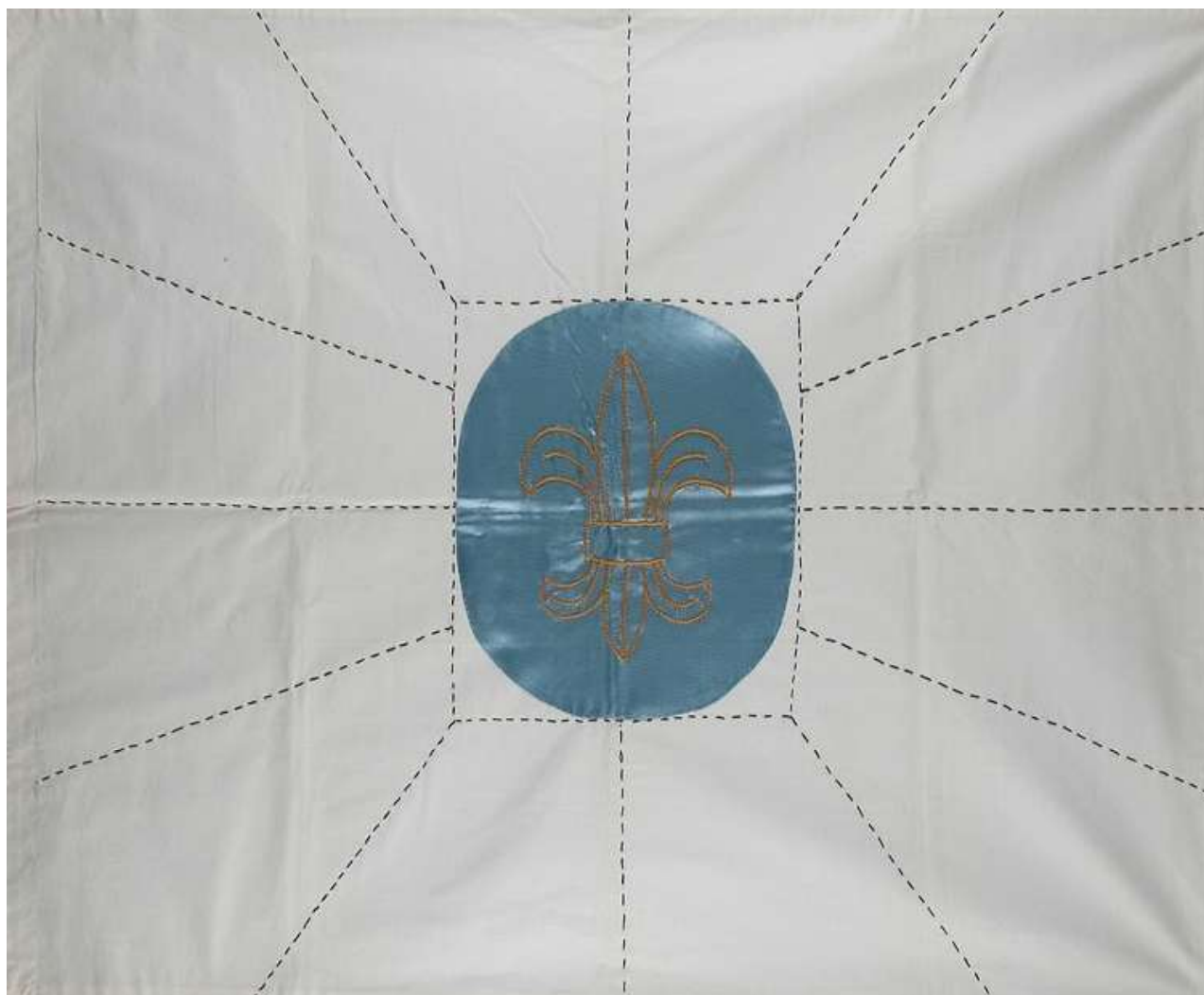
-13-

כתב היד של אורה בורנסקי המתאר אלו מדריכים וחניכים קיבלו את 12 חלקי הדגל שגזר הרברט אהוד גרובלד במגרש המסדרים לפני הגירוש לאושוויץ.

פיסת הדגל המקורי שנשמרה על ידי אורה בורנסקי, ששרדה את המחנות והביאה את פיסת הדגל ארצה ומסרה אותה ליד ושם.

חלקו המרכזי של דגל מכבי הצעיר אשר נגזר על ידי הרברט אהוד גרובלד, וחולק בין החברות והחברים, כפי שמופיע בכתב ידה בעמוד הקודם. הרברט גזר את הדגל ל-12 יחידות כמספר שבטי ישראל. הוא מסר את פיסות הדגל הן למדריכים והן לחניכים נבחרים. זאת לאחר שלב הדגל נגזר והובא לארץ על ידי חנה וברכה – הנשים הישראליות שחזרו לארץ ב-1941 ובתקופה מסוימת נשמר בארכיון תנועת מכבי צעיר. לא ברור מה קרה לו לאחר מכן. חלקה של אנליזה הוא היחיד מבין שנים עשר החלקים שחולקו למדריכים שהגיע לארץ. הוא נשמר בקיבוץ מעיין צבי עד אשר נמסר על ידי בנה של אורה אלוני, ניר אלוני, למוזיאון יד ושם ב-2007.

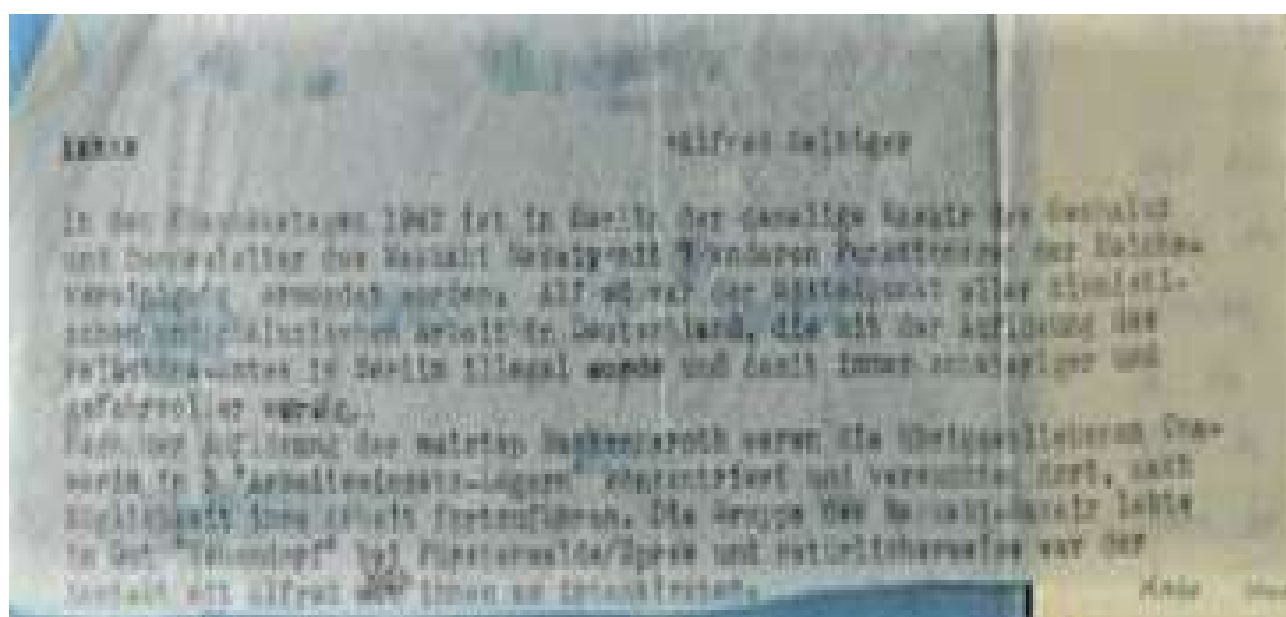
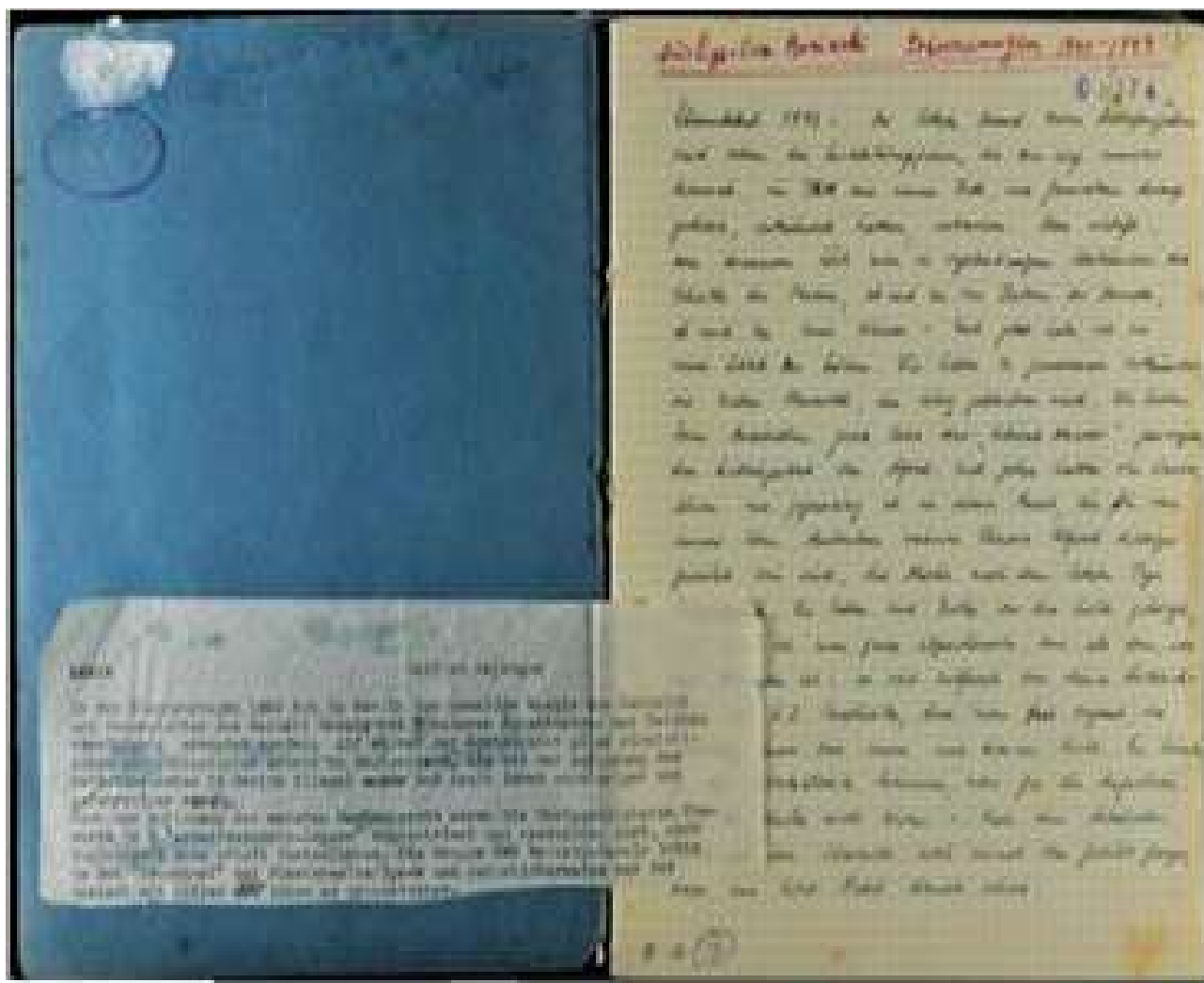
חברי התנועה שהתאחדו בארץ הכינו דגל משוחזר, במקום זה שאבד ורקמו עליו את סימני החלוקה של הדגל המקורי. גם דגל זה נמסר למוזיאון יד ושם.

אנליזה בורנסקי / אורה אלוני

אורה אלוני עם משפחתה בישראל

עמוד 5 מתוך 5

עדים דוממים: סיפורי חפצים מוזיאון יד ושם | ילדים ונוער בשואה

גינזר בר היה בין המדריכים בארנסדורף, שקיבלו פיסה מהדגל. הוא נספה בשואה.

האחיות הילדה ובטי נתן מברסלאו הגיעו לחווה בארנסדורף לאחר הקמתה. הילדה (מימין) היתה בין המדריכות שקיבלו חלק מדגל ההכשרה. שתי האחיות ניספו בשואה

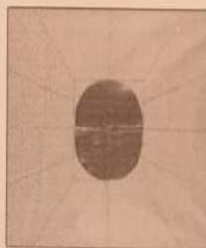
נערים בעבודה חקלאית בחוות ההכשרה של מכבי הצעיר ליד ארנסדורף

אורה אלוני (אנליזה בורנסקי) בקיבוץ מעין צבי, לאחר המלחמה

הרברט גרובלד, המדריך שגזר את דגל ההכשרה וחילקו בין המדריכים. שרד את המחנות אך פיסת הדגל שלו אבדה

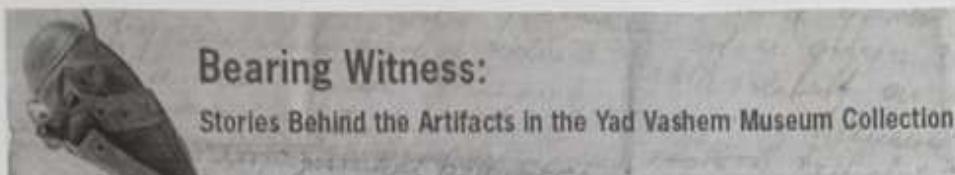

דגל מכבי הצעיר ששוחזר בארץ ישראל לאחר המלחמה. סימני חלוקתו בין המדריכים נרקמו בחוט. אוסף החפצים, מוזיאון יד ושם

קבוצת נערים חניכי מכבי הצעיר מהחווה בארנסדורף שהגשימו את חזון התנועה לעלות לארץ ישראל. צולם בקיבוץ גניגר בשנת 1945: מימין לשמאל - מרדכי מלאך, דולה שמידט, אלי היימן, חנה אנגל, חנן אנסבכר, בנימין פיינגוש

כל הזכויות שמורות © 2013 יד ושם - רשות הזיכרון לשואה ולגבורה
משוב | מונחים ותנאי שימוש | מדיניות פרטיות

הדגל | ילדים ונוער בשואה

חלק מדגל 'מכבי הצעיר' של חוות ההכשרה לבני נוער יהודים בארנסדורף, גרמניה

פיסת הדגל השמורה באוסף החפצים של מוזיאון יד ושם

ערב הגירוש למחנות ההשמדה, נערך טקס בהשתתפות בני הנוער והמדריכים ודגל ההכשרה נגזר לשנים-עשר חלקים שחולקו בין מדריכי ההכשרה. הם התחייבו להפגש מחדש בארץ ישראל ולאחד את חלקי הדגל ליחידה אחת. מבין שנים עשר המדריכים, שרדו את השואה שלושה בלבד ומתוכם רק אנליזה בורנסקי הצליחה להביא את חלק הדגל שלה לארץ ישראל.

אנליזה בורנסקי לאחר המלחמה

▼ תמונות נוספות ▼

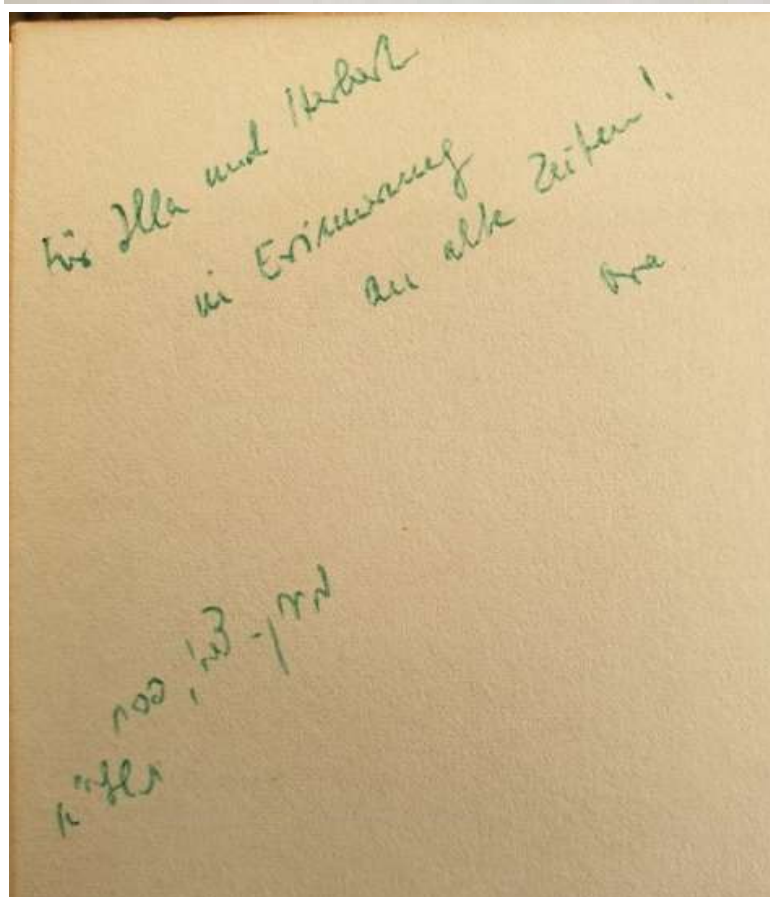
לאחר עליית הנאצים לשלטון בגרמניה, התחזקה פעילותן של התנועות הציוניות השונות במטרה להעלות את בני הנוער היהודים לארץ ישראל. לצורך ההתארגנות לעלייה לארץ ישראל ולשם חינוך הנערים לעבודות חקלאיות, הוקמו חוות הכשרה חקלאיות שנועדו להכשיר את בני הנוער לעבודת האדמה ולחיים ביישובי ארץ ישראל.

אחת מחוות ההכשרה האלו הוקמה ב-1936 ליד העיירה ארנסדורף Ahrendsdorf, לא הרחק מברלין, על ידי תנועת מכבי הצעיר. בחווה זו התרכזו בני נוער בגילאים 15-17 ומדריכיהם לעבודה חקלאית ולימודים. מטרת ההכשרה הייתה להכין אותם לחיים בקיבוץ. הנערים שעברו את גיל 18, חיפשו דרכים לעלות לארץ ישראל.

במשך היום עסקו הנערים והנערות בעבודות שונות, והלימודים נערכו אחר הצהריים. במרכז הלימודים עמדו נושאים בעלי זיקה לציונות וליהדות, כמו היסטוריה יהודית, תנ"ך ועברית. בשעות הערב התקיימו שיחות, חוגים ופעילויות תרבות. על אף תנאי החיים הקשים והאוכל הצמע, היו בני הנוער חדורי התלהבות ואמונה באידאלים הציוניים כפי שהיו רוב חניכי תנועות הנוער בימים אלו באירופה. הם ניהלו חיי שיתוף והעובדה ששהו בחווה ללא בני המשפחה יצרה ביניהם זיקה וקשר עמוק, כשמדריכיהם מהווים עבורם הורים וחברים.

אחת המדריכות שעבדו בחווה בארנסדורף הייתה אנליזה בורנסקי. אנליזה נולדה בשנת 1914, למשפחה שהייתה מנותקת מכל קשר ציוני או יהודי, אך הדחיקה הגוברת של יהודים ממוסדות החינוך הגרמנים חייבה אותה להשלים את השכלתה במסגרות יהודיות. היא הגיעה לארנסדורף כמדריכה של תנועת מכבי הצעיר בהיותה בת 23, לאחר שסיימה את מסלול לימודי החינוך בבית

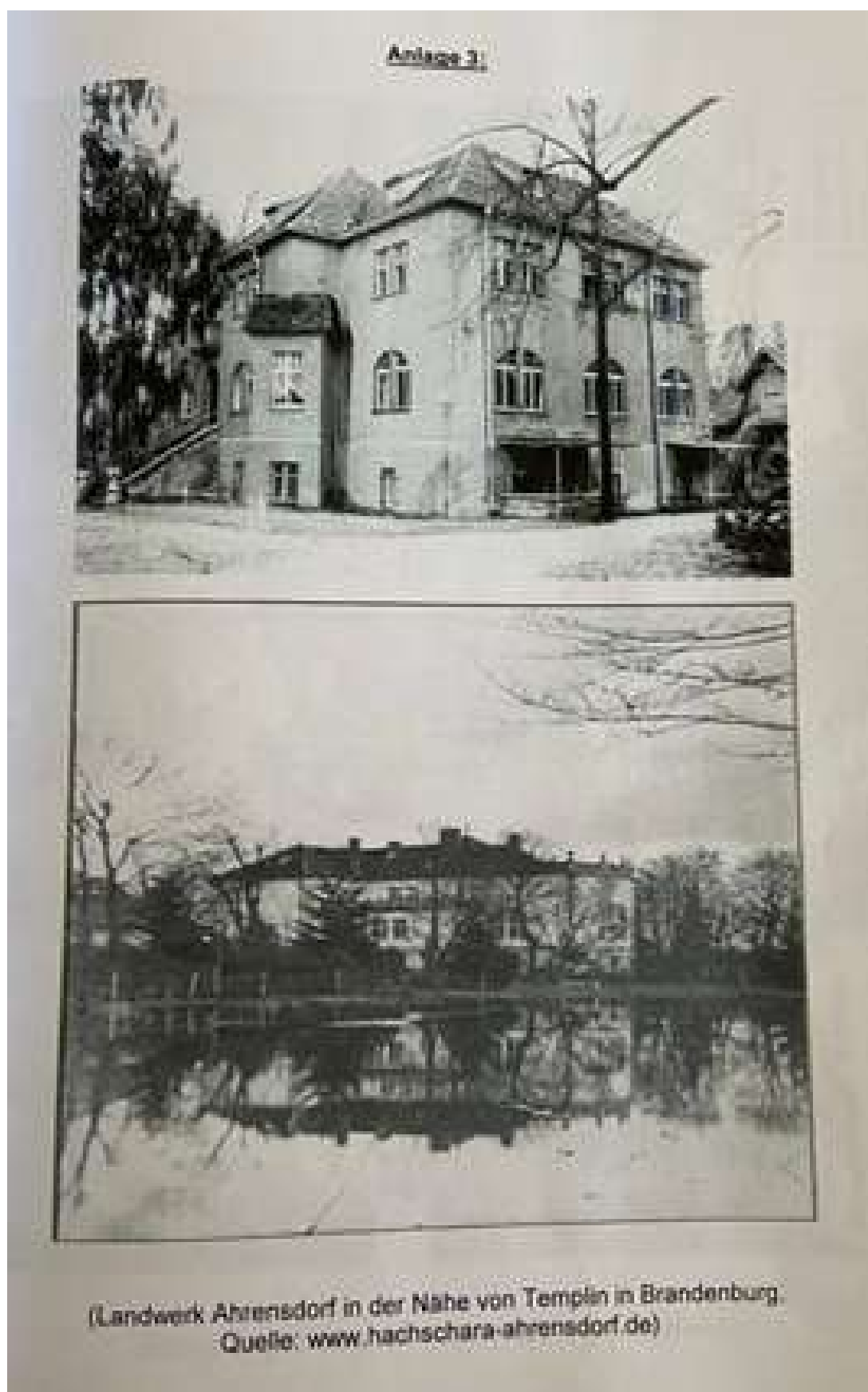
אורה אלוני בכינוס בקבוץ נצר סרני מאי 1985 מי היה מאמין?

מרכז החלוץ ברלין 1941 רחוב קאנטשטראסה 10, ברלין
 מימין: הרברט אהוד גרובלד, יצחק שווייזנץ, קורט זילברפניג, לודוויג קוטנר,
 אלפרד זלביגר, סוניה אוקון, הנס וולפגנג כהן, ארתור פוזננסקי, לוטה קייזר.

חוות אהרנסדורף בקרבת טמפלין במדינת ברנדנבורג
המקור: www.hachschara-ahrensdorf.de

הספרייה בנוינדורף 1941

הכשרת נוינדורף 1942

מבט משביל הכניסה לחווה, רואים את דגל ישראל שהיה מונף עד 19.4.1943, (מועד הגירוש לאושוויץ). דגל זה הונף כל בוקר במסדר הבוקר של ההכשרה הציונית בנוכחות כל המדריכים והחניכים/חניכות. זהו הדגל המיוחד שהרב רט אהוד גרובלד הוריד בבוקר הגירוש, גזר אותו במגרש המסדרים וחילק את פיסות דגל כפי שמופיע בנספח 2 ו-3 לעיל. במרכז התמונה רואים בניין בן שתי קומות שהיה שייך להנהלת החווה. ראה להשוואה את התמונות בנספח 22 לעיל.

למעלה מימין:
הרב רט אהוד
גרובלד,
במרכז חנה אנגל
(עם ידים בחזית),
למטה מימין:
אלפרד זלביגר מנהל
החלוצ,
למטה משמאל:
יצחק שווארנץ

מימין: רחל מוזס (אינגה פצל) אשר כונתה "ארנבת", אורה בורנסקי

אורה בורנסקי שנייה מימין

אורה בורנסקי ראשונה משמאל

אורה בורנסקי במרכז בשמלה הפרחונית

אורה בורנסקי בשורה התחתונה, שנייה משמאל

מימין: : רחל מוזס (אינגה פצל) "ארנבת", במרכז אורה בורנסקי

שנייה משמאל בשמלה הפרחונית: אורה בורנסקי

פאולה וקלאוס שטרן - נפגשו והכירו והתחתנו בהכשרה בנוינדורף, גורשו בטרנספורט עם כל חניכי הקבוצה לאושוויץ, נפגשו שוב והתאחדו אחרי המלחמה, עברו לסיאטל, ארה"ב, נולדו להם בן (מארוין) ובת (מרים?). קלאוס היה פעיל מרכזי במוזיאון השואה בעיר. פאולה כיום בת 99 וחיה עדיין עם שני ילדיה בסיאטל. בשיחה טלפונית של יואב גד עם פאולה בשנת 2019 בהכוונתו של אלי היימן. יואב הציג עצמו. פאולה הבינה מייד במי ובמה מדובר. ובמשפט שני אמרה ליואב:

"השנים היפות ביותר בחיי היו שנות ההכשרה בנוינדורף."

מנהיגי הכשרות החלוץ בגרמניה

אלפרד זלביגר – מנהל מרכז החלוץ בברלין בשנים 1939-1942, מחנך, מנהיג, עם חכמת חיים, לב רחב ונשמה.
https://www.jewiki.net/wiki/Alfred_Selbiger

הרברט אהוד גרובלד – ממנהיגי החלוץ בשנים 1940 – 1943, מדריך בארנסדורף והאחראי בנוינדורף. הלך עם חניכיו לאושוויץ, והיה ממקימי "קבוץ בוכנוולד" בחוות גרינגסהוף בגרמניה לאחר המלחמה.
https://www.jewiki.net/wiki/Herbert_Growald

ארתור פוזננסקי - ממנהיגי החלוץ בשנים 1939 – 1942, מדריך בארנסדורף ונוינדורף, הלך עם החניכים לאושוויץ – שימש דוגמה ומופת. מיוזמי הקמת "קבוץ בוכנוולד" בגרינגסהוף בגרמניה לאחר המלחמה.
https://www.jewiki.net/wiki/Artur_Posnansky

אפרים פרנק – היה מנהל מרכז החלוץ בברלין בשנים 1937-1938, היה מיוזמי "מסע מספר 7" של 1200 יהודים (בעיקר בני נוער) מגרמניה לארץ ישראל בעלייה בלתי לגלית. היה בקשר ישיר עם אדולף אייכמן לתיאום ולאישור המסע עליו היה מופקד באוגוסט 1940 – אניית המעפילים "הפאטריה".

מרטין גרזון – היה אגרונום מוכר בגרמניה, היה מנהל מספר הכשרות של החלוץ בגרמניה, היה מנהל הכשרת נוינדורף בשנים 1941-1943. גורש למחנה טרזיינשטאט ביולי 1943 עם משפחתו. התנדב להצטרף לחניכיו בדרכם לגירוש לאושוויץ, שם הוצא להורג מייד עם הגעתו.
https://www.jewiki.net/wiki/Martin_Gerson

עבודה חקלאית בחוות גרינגסהוף במסגרת "קבוץ בוכנוואלד". מימין לשמאל:
פיזה שמחה, הרברט גרובאלד. רביעי מימין: פאפא יוקר.

תמונת חברי "קבוץ בוכנוואלד" בחווה החקלאית גרינגסהוף:
בשורה האמצעית שלישי מימין, (סימון מרקר צהוב) הרברט אהוד גרובלד.
הרביעי בשורה האמצעית מימין פאפא יוקר (עם שפם)
בשורה העליונה מימין לדלת הכהה: משה אלטר
(אולי האשה העומדת לידו לפני הדלת היתה איטקה, לימים אשתו.)

טקס הנישואין והחופה של הרברט אהוד גרובלד עם בחירת ליבו אילזה (לוונשטיין) גרובלד, 9.6.1946 בקבוץ "בוכנולד" בחוות גרינגסהוף, גרמניה. משמאל: לוטה דנציגר (אחותו של הרברט גרובלד), עליזה גרובלד, הרברט אהוד גרובלד, האיש במרכז עם מגבעת: אפרים פרנק (מנהל החלוצ בגרמניה 1938, מפקד המסע של אניית הפאטריה באוגוסט 1940), לידו מימינו ליאו דנציגר (בעלה של לוטה דנציגר).

קבוץ "בוכנולד" (גרינגסהוף) – 1946
ראשון משמאל פאפא יוקר, חמישי משמאל הרברט אהוד גרובלד.

חברי הקבוצה במפגש בקבוץ מעין צבי ב-1963

1. ברנע וסמית'ה
 2. אהרן פילברג בן-ציון
 3. סופה רון-נבו מנחם
 4. אורן אורנהאל
 5. משה מרים רון קיבוץ נחמיה
 6. קרית-אשכול ~~דג יואל~~ (?)
 7. נטלי גוראן (גוראן)
 8.
 9. אורן פילברג
 10. הילה גוראן (גוראן)
 11. צפורה פילברג
 12. אילן פילברג
 13. בן-ציון פילברג
 14. משה פילברג
 15. אורן פילברג
 16. אהרן פילברג
 17. סופה פילברג
 18. ברנע פילברג
 19. אהרן פילברג
 20. סופה פילברג
 21. אורן פילברג
 22. משה פילברג
 23. משה פילברג
 24. אהרן פילברג
 25. סופה פילברג
 26. אורן פילברג
 27. משה פילברג
 28. אהרן פילברג
 29. סופה פילברג
 30. אורן פילברג
 31. משה פילברג
 32. אהרן פילברג
 33. סופה פילברג
 34. אורן פילברג
 35. משה פילברג
 36. אהרן פילברג
 37. סופה פילברג
 38. אורן פילברג
 39. משה פילברג
 40. אהרן פילברג
 41. סופה פילברג
 42. אורן פילברג
 43. משה פילברג

18. ~~מנחם אורנהאל~~
 19. חנה (אברהם מנחם) (?)
 20. אילנה (פילברג) (אורנהאל)
 21. אילנה היימן
 22.
 23. משה-אברהם פילברג
 24. אהרן פילברג
 25. אורן פילברג
 26. משה פילברג
 27. אהרן פילברג
 28. משה פילברג
 29. אורן פילברג
 30. משה פילברג
 31. אהרן פילברג
 32. סופה פילברג
 33. אורן פילברג
 34. משה פילברג
 35. אהרן פילברג
 36. סופה פילברג
 37. אורן פילברג
 38. משה פילברג
 39. אהרן פילברג
 40. סופה פילברג
 41. אורן פילברג
 42. משה פילברג
 43. אהרן פילברג

36 9
 43

צילום: אלי היימן, ככל הנראה 1965

כינוס בקבוץ מעין צבי ככל הנראה בשנות התשעים

נוינדורף / תמונות מאת בנו פלאסמן וסטלה הינדמיט

alodium's - נוינדורף - עתיד מורשת מחנה ההכשרה האחרון של התנועה הציונית בגרמניה

In Neuendorf, 2015

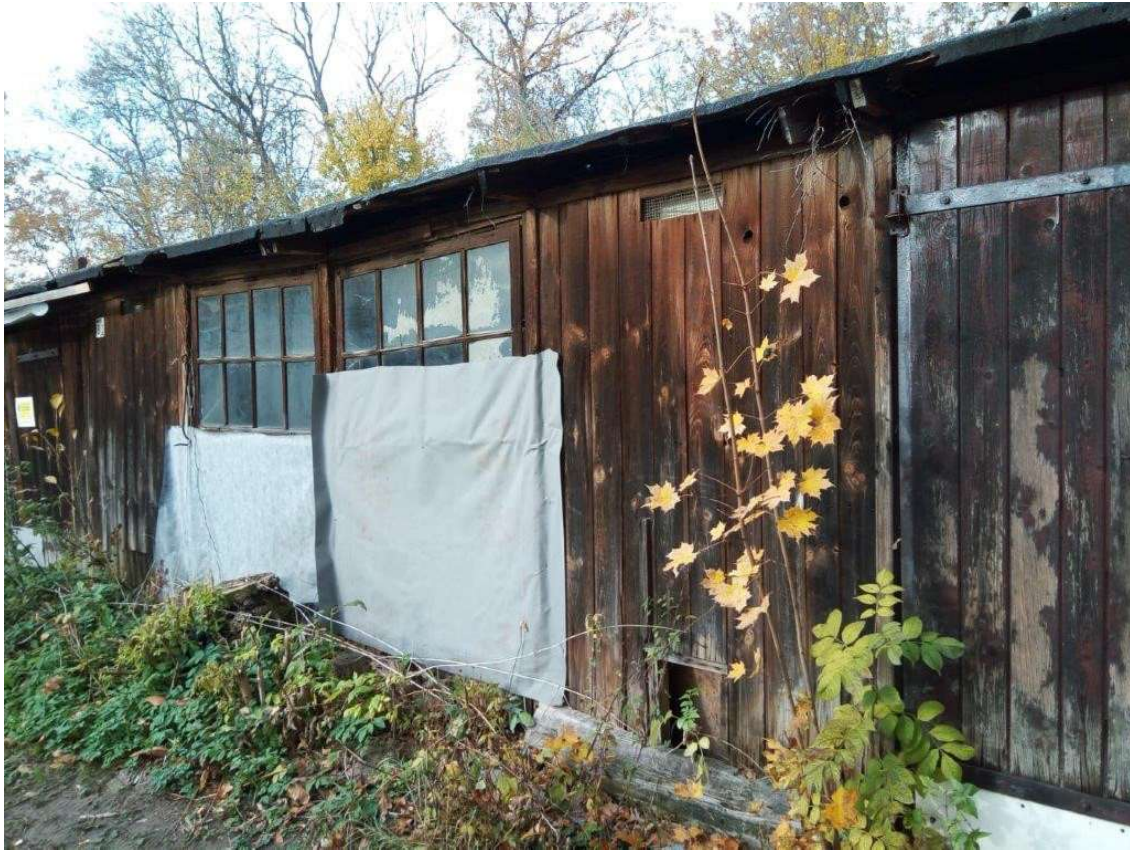

In Neuendorf, 2015

נוינדורף, האורוה / צילם יואב גד 2018

נוינדורף / צילם יואב גד 2018
צריף מגורי החניכים / חניכות מן השנים 1941-1943
אודות ההווי של ההכשרה בתוכו אורה בורנסקי מספרת.

התברכנו וזכינו שארבעה מחניכי ההכשרה בגרמניה חיים ומספרים קורותיהם:
פאולה שטרן (99) בסיאטל ארה"ב (ראה נספח 17 לעיל), הילדה שמחה (98) בקבוץ
נצר סרני, אסתר בג'ראנו "קרימל" (98) בהמבורג גרמניה, אלי היימן (95) ירושלים.

אסתר בג'ראנו 98
2018

אלי היימן 95
2021
(צילום: יואב גד)

הילדה שמחה 98
2021
(צילום: יואב גד)

**בניין המינהלה המרכזי של הכשרת נוינדורף
ובצמוד אליו הבאר ההיסטורית / צילם יואב גד 2018**

מימין לשמאל: בטינה לדר, נאוה גד, בנו פלאסמן

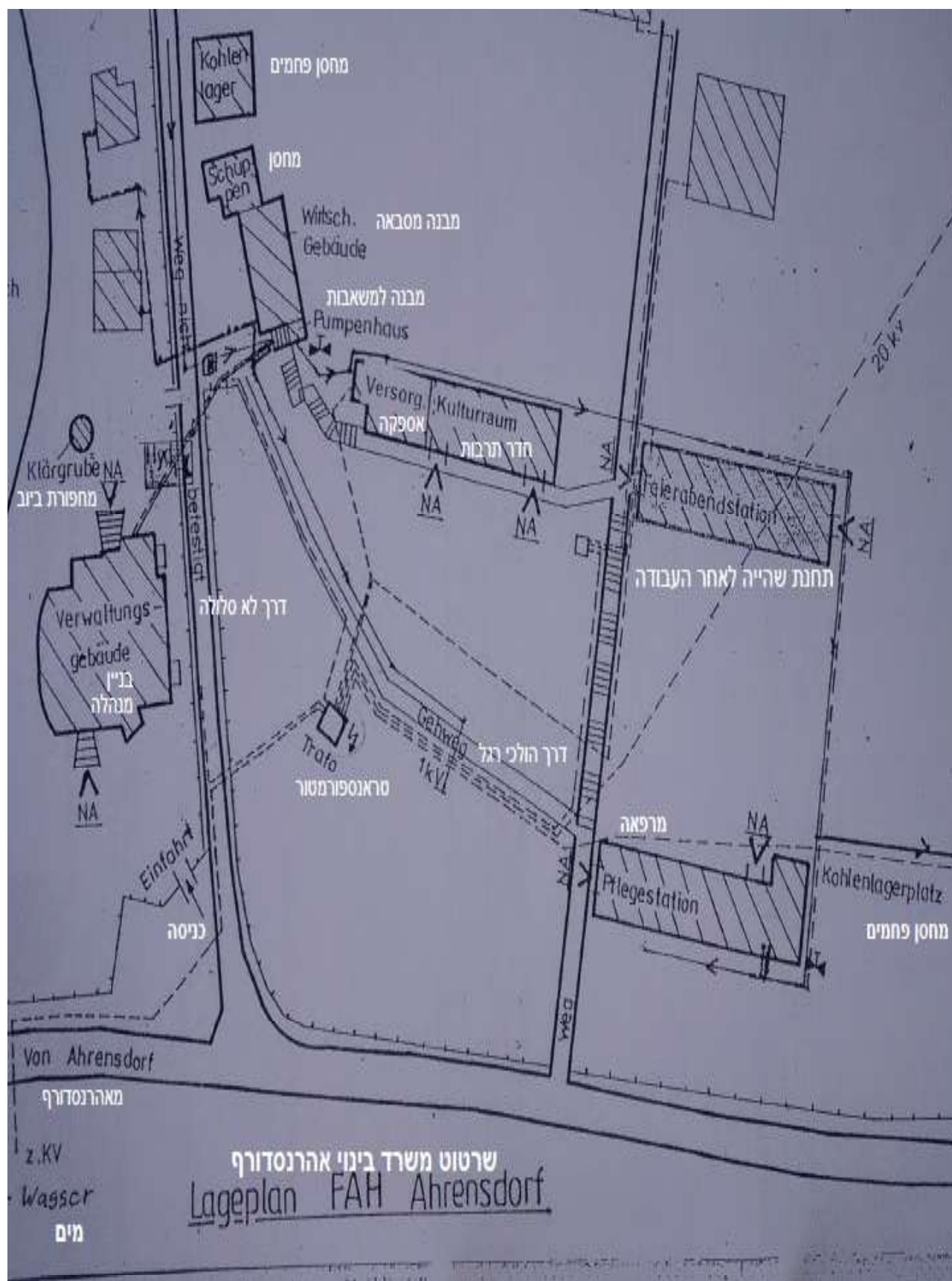

אהרנסדורף - יואב גד במסע שורשים 2018 עומד ליד לוח זכרון
שהקים ד"ר הרברט פידלר, בצורת לב החצוי לשניים עליו כתוב בגרמנית ובעברית
"כל המציל נפש אחת כאילו הציל עולם ומלואו"

מבנה טירת ארנסדורף כפי שנשמר עד היום – מבט אל שער הכניסה
שלושת המבנים הנוספים הנראים ברקע שימשו לאחסנת ציוד חקלאי וכאורה.
(ראה שרטוט החוה להלן, בצד שמאל למטה בשרטוט.)

אהרנסדורף שרטוט השטח והמבנים

(עיבוד אלעזר ארי ליפינסקי)

מפה להתמצאות כללית (לא מפה גיאוגרפית מדויקת...)

- **חוות ההכשרה בארנסדורף** נמצאת כ-40 ק"מ דרום מערבית למרכז ברלין היכן שהיו משרדי מרכז החלוצ.
- **חוות ההכשרה בנוינדורף** נמצאת כ-60 מזרחית לברלין.
- **חוות ההכשרה גרינגסהוף**, בה ייסדו את "קבוץ בוכנוולד" לאחר המלחמה, נמצאת כ-10 ק"מ מדרום לעיר פולדה.
- **מחנה הריכוז אושוויץ** נמצא בדרום מזרח פולין.
- **מחנה הריכוז בוכנוולד** נמצא במזרח גרמניה.
- **מחנה הריכוז ברגן בלזן** נמצא בצפון גרמניה.

(עיבוד אלעזר ארי ליפינסקי)

WWW.JEWIKI.NET הכשרות החלוץ 1930 – 1947 באנציקלופדיה

דברי הסבר: ארי ליפנסקי

להלן קישורים (לינקים) לדפי אינטרנט אודות ההכשרה, אישים ומקומות המופיעים בזיכרונותיה של אנליזה בורנסקי, אורה אלוני. המיוחד באנציקלופדיה **JEWIKI.NET** האתר שם לו למטרה להציע מידע אמין אודות העם היהודי, אישים יהודיים, השואה ומדינת ישראל. המוציא לאור מקפיד – בניגוד לכמה מאגרי מידע אינטרנטיים אחרים – למנוע פרסומים של הכחשת שואה ואנטישמיות ומאידך מאפשר ליצור חינוך דפי הנצחה לקורבנות השואה או אף עמודי מידע או הוקרה על כל יהודי מן העבר ואף על אנשים חיים בהווה. באנציקלופדיה יש כבר מעל 193,000 מאמרים שונים. לאתר יש מעל מיליון כניסות בשנה! הנצחה במסגרת זאת הינה במה הנגישה עולמית 24/7.

האתר JEWIKI אמנם כתוב בגרמנית, אך באמצעות גוגל טראנסלייט ניתן בקלות לקרוא הכל גם בעברית או בשפה אחרת. דוגמה: היכנס לעמוד ספציפי כגון

<https://www.jewiki.net/wiki/Hachschara>, מקם את "העכבר" על איזור המאמר

במסך, לחץ על כפתור ימין של העכבר, בחר תרגום / translate, בחר את השפה

המבוקשת כגון עברית Hebrew וכבר ניתן לקרוא בנוחות בשפה לנוחיותך. מי

שמעוניין יכול כמובן להעתיק מן האתר את הטקסט והתמונות לתוך מסמך WORD

ובתוך מסמך WORD בגרסאות חדשות יש בסרגל הניווט העליון מימין כפתור תרגום.

ניתן לבחור תרגום קטע מוגבל או תרגום כל המסמך. בכל מאמר ניתן ללחוץ על מילים

או מונחים המופיעים בכחול ובכך לעבור מיידית לדף המוקדש לנושא, כגון: אם נמצאים

בדף אודות ההכשרה <https://www.jewiki.net/wiki/Hachschara> ולוחצים על השם

של איש מסויים (כגון אורה בורנסקי Anneliese Borinski או שם מקום כגון

נוינדורף Neuendorf, או מונח מסוים כגון קבוץ בוכנוולד Kibbutz Buchenwald,

עוברים מיידית לדף מידע אודות האיש או המונח המבוקש. מי שמעוניין להנציח קרוב

משפחה או ליצור דף ביוגרפי ליהודי מסוים יכול לעשות זאת, כי ייעוד האתר לתעד את

העם היהודי ואת מדינת ישראל. הנכם מוזמנים להפנות לאתר מידע, צילומי מסמכים,

תמונות, קישורים לסרטוני יוטיוב אשר ברשותכם אודות קרובי משפחה ומכרים על

מנת לשמר את המידע ועל מנת להנגיש אותו לציבור ובכך גם לנוער ברחבי העולם

בכל השפות. להלן רשימת של דוגמאות לקישורים על אישים ומונחים המופיעים בספר:

<https://www.jewiki.net/wiki/Hechaluz>

https://www.jewiki.net/wiki/Alfred_Selbiger

https://www.jewiki.net/wiki/Artur_Posnansky

https://www.jewiki.net/wiki/Herbert_Growald

https://www.jewiki.net/wiki/Gehringshof#Kibbuz_Buchenwald

https://www.jewiki.net/wiki/Netzer_Sereni

https://www.jewiki.net/wiki/Landwerk_Neuendorf

https://www.jewiki.net/wiki/Martin_Gerson

[Alfred Cohn \(Holocaustüberlebender\) – Jewiki](https://www.jewiki.net/wiki/Alfred_Cohn_(Holocaustüberlebender))

"אורה בורנסקי נתנה דוגמה ומשמשת כמופת להנחלת ערכי המורשת והחינוך כפי שחיה על פיהם, והגשימה אותם מראשית התנדבותה כמדריכה בהכשרת החלוץ בגרמניה, ועד יומה האחרון בישראל. לכבוד הוא לנו להיות ממשיכי דרכה.

זהו הסיפור שלנו! כאן אנחנו נכנסים 'לתמונה' – לחשוף, לגלות, לאסוף, לשמר, להנציח, ללמד, לקבץ את מירב החומר האפשרי המצוי בידי החברים והמשפחות ובארכיונים, לכדי בית עדות אחד, מרכזי, מוכר, נגיש" – כותב יואב גד, בנם של הרברט אהוד ועליזה גרובלד. הרברט היה מפעילי החלוץ המרכזיים בגרמניה, המוזכר בזיכרונותיה של אורה בורנסקי.

"עד מבצע לכידתו של אדולף אייכמן ב-1960 – ניצולי השואה כמעט לא דיברו. משנות השישים הראשונות, החלה לנשב רוח חדשה של שיח "השואה והגבורה" של ניצולים, שורדים ולוחמים גיבורים. – רבים מהם החלו להיפתח, לדבר, לספר, לכתוב, אף כי במשורה" – מספר יואב, המקיים קשר אישי הדוק עם משפחות הניצולים בארץ מאז ימי ילדותו. לשם הנחלת המורשת של דור מופלא זה ייסד יואב גד, סא"ל מיל. טייס ח"א לשעבר, בשנת 2018 קבוצה של "דור המשך לחניכי ומדריכי הכשרות החלוץ בגרמניה בשנים 1930 עד 1947". "מטרת הקבוצה לאסוף עדויות במסמכים, בתמונות ובסרטים לשם הנגשתם ללימוד על ידי תלמידים ומורים, סטודנטים מרצים וחוקרים, לשמש להדרכת קבוצות נוער בישראל ובחו"ל, ובכך לתרום לפעילות הנצחה בנושא השואה בכלל ובנושא ההכשרות והחלוצים בפרט." חברי הקבוצה פועלים לתיעוד וליצירת דפי זיכרון ומורשת גם באמצעות האנציקלופדיה האינטרנטית JEWIKI.NET הנגישה בכל שפה בכל העולם. נוצר קשר אמיץ עם חוקרים בגרמניה אודות הכשרות אהרנסדורף ונויינדורף הפועלים להפעיל שם אתרי שימור, מורשת, ומוזיאון להדרכה ולעבודה חקלאית לנוער גרמני.

יואב גד תקווה כי בקבוץ נצר סרני, אשר נוסד ביוני 1948 על ידי חברי "קבוץ בוכנולד", יוקם בית עדות מתקדם ומקיף שירחיב את הנצחת קורבנות השואה מבני משפחות חברי המשק, גם להנחלה פעילה של מורשת הכשרות החלוץ לדור דור: **"לזכור ולא לשכוח".**

לסיפור הזיכרונות המרגש של אורה בורנסקי נוסף בספר זה לראשונה תיעוד צבעוני אודות הנפשות המוזכרות מאז ועד היום ואודות אתרים בהם התרחשו האירועים.

מי ייתן וישמש ספר זה כתמריץ למשפחות נוספות להנציח יקיריהם בתיעוד בר קיימא.

ISBN 978-965-92948-1-7

9 789659 294817

מחיר מומלץ 79 ש"ח